

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
UŽSIENIO KALBŲ STUDIJŲ KATEDRA

SANDRA VITKAUSKAITĖ
Gretinamosios kalbotyros studijų programa

**KONCEPTAS TIESA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE:
KONCETUALIŲJŲ METAFORŲ ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
Doc. Dr. R. Toleikienė

Šiauliai, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. KALBA IR JOS ANALIZĖS YPATUMAI KOGNITYVINĖJE LINGVISTIKOJE.....	5
1.1. Konceptas – žmogaus sąmonės pasaulėvaizdžio kūrinys.....	5
1.2. Tradicinė ir konceptualioji metafora.....	10
II. TIESOS KONCEPTAS LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE.....	17
2.1. TIESA YRA GYVA BŪTYBĖ.....	18
2.2. TIESA YRA DAIKTAS.....	30
IŠVADOS.....	43
SANTRAUKA.....	46
SUMMARY	47
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	49

IVADAS

Šiuolaikinėje kalbotyroje atsiranda vis daugiau darbų, kuriuose bandoma rekonstruoti kalboje užfiksuoto pasaulėvaizdžio fragmentus. Būtent kalboje atsispindintis kalbinės bendruomenės pasaulėvaizdis yra suformuotas tos tautos kalbinės bendruomenės narių pasaulio suvokimo, visos vertybių sistemos, mąstymo bei elgesio ypatumų ir apskritai visos tautos mentaliteto. Taigi, norint geriausiai pažinti tautą – reikia pažinti jos kalbą.

Kiekviena tauta, remdamasi individualia patirtimi, savaip kategorizuoja ir konceptualizuoja (pavadina) pasaulio fragmentus, taigi skirtingose kalbose užfiksuotas nevienodas pasaulio suvokimas apie egzistuojančius reiškinius ir daiktus.

Šis darbas – vienos iš sudedamųjų pasaulėvaizdžio dalių – TIESOS koncepto lietuvių ir anglų kalbose analizė ir gretinimas siekiant atskleisti šių dviejų tautų pasaulėvaizdžiuose užfiksuotus panašumus ir skirtumus.

Šio darbo **objektas** - konceptas lietuvių ir anglų kalbose reprezentuojamas leksemomis *tiesa/truth*.

Darbo tikslas - iširti ir palyginti koncepto TIESA/TRUTH raišką lietuvių ir anglų kalbose.

Metodai. Mokslinės literatūros analizė. Konceptualiųjų metaforų analizė. Gretinamoji analizė. Aprašomasis metodas.

Uždaviniai.

1. Išnagrinėti mokslinę literatūrą, susijusią su koncepto analize ir metaforų teorija;
2. Išrinkti iš anglų ir lietuvių kalbų tekstynų metaforinius pasakymus su leksemomis *tiesa/truth*;
3. Atlikti gretinamąją anglų ir lietuvių kalbų metaforiškų posakių su leksemomis *tiesa/truth* analizę ir rekonstruoti konceptualiąsias metaforas.

Problematika.(Problema.) Šiame darbe siekiama nustatyti ar koncepto *tiesa/truth* raiška anglų ir lietuvių kalbose yra universali ar labiau kultūriškai specifiška.

Tyrimo medžiaga. Medžiaga tyrimui tyrimui, t.y. metaforiniai pasakymai, buvo atrinkti iš visų *Dabartinės Lietuvių kalbos tekstyno*, sudaryto Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centre (prieiga internete <http://donelaitis.vdu.lt>) ir anglų kalbos

British National Corpus tekstyno (prieiga internete: <http://corpus.byu.edu/bnc/>) dalių konkordanso paieškai pasitelkus leksemą *tiesa* lietuvių kalbai ir *truth* anglų kalbai. Tyrimo medžiagą sudaro 321 lietuvių ir 276 anglų kalbos pavyzdžiai, iš kurių praktinei daliai atrinkti dažniausiai pasikartojantys ir skirtingus koncepto aspektus aktualizuojantys atvejai.

Darbo aktualumas. Kognityvinės lingvistikos tyrinėjimai dar palyginti gana neseniai pradėti, taigi kiekvienas tokio pobūdžio darbas ganėtinai papildo išnagrinėtų konceptų įvairiose kalbose sąrašą. Lietuvių ir anglų kalbose konceptas TIESA dar nebuvo tirtas ir lygintas, taigi šio magistro darbo naujumas ir aktualumas gana didelis.

Tiesa, reikia paminėti, kad rusų kalboje šis konceptas tirtas Smirnovos (2010), kuri analizavo semantinį koncepto TIESA lauką remdamasi folkloriniais rusų kalbos tekstais bei dabartinės rusų kalbos aiškinamaisiais bei frazeologijos žodynais.¹ Černykovas (1999) analizavo konceptą TIESA kultūriniame rusų kontekste.² Zemskova (2006) parašė disertaciją, kurioje tyrė konceptą TIESA kognityvinės gramatikos aspektu rusų ir anglų kalbose.³

Lietuvoje taip pat atlikta nemažai konceptualiųjų metaforų tyrimų; apgintos kelios disertacijos, lyginti skirtingų kalbų duomenys, nagrinėti ir gretinti įvairūs konceptai (Cibulskienė 2006; Arcimavičienė 2010; Papaurėlytė-Klovienė 2004; Toleikienė 2004; Būdvydytė-Gudienė, Marcinkevičienė ir dar daugelis kitų).

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė dalis sudaryta iš dviejų skyrių, empirinė dalis, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei Priedas (magistro darbas įrašytas į CD laikmeną).

Darbo aprobavimas. Remiantis magistro darbo tyrimo dalimi, parengtas ir skaitytas pranešimas "Konceptualioji metafora TIESA YRA ŽMOGUS" lietuvių kalboje Šiaulių universiteto XVIII bakalauro ir magistrantų mokslinių darbų konferencijoje „Studentų darbai - 2014“, skirtoje Mariaus Katiliškio 100-osioms gimimo metinėms.

¹ Смирнова, Е.Е., *КОНЦЕПТ «ПРАВДА» В РУССКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ*. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2010, № 5 (1), с. 355– 361.

² ЧЕРНИКОВ, М.В., *Концепты "правда" и "истина" в русской культурной традиции*. ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ И СОВРЕМЕННОСТЬ. 1999 № 2. с. 164-175.

³ Земскова, Н.А. 2006. *Концепты "истина", "правда", "ложь" как факторы вербализации действительности: когнитивно-прагматический аспект :на материале русского и английского языков : на материале русского и английского языков*. (internetinė prieiga: <http://www.dissercat.com/content/kontsepty-istina-pravda-lozh-kak-factory-verbalizatsii-deistvitelnosti-kognitivno-pragmatich#ixzz32pQKmoMo>)

I. KALBA IR JOS ANALIZĖS YPATUMAI KOGNITYVINĖJE LINGVISTIKOJE

1.1. Konceptas – žmogaus sąmonės pasaulėvaizdžio kūrinys

Kiekvienoje kalboje užfiksuotas savotiškas pasaulio interpretavimo modelis. Kalba nulemia mūsų galimybę mąstyti, matyti pasaulį bei perteikti tą vaizdą kitiems. Nagrinėjant tautos kalbą atsiskleidžia savitas tos tautos pasaulio vaizdas, įsigalėjęs jos vartotojų sąmonėje, turintis įtakos ne tik jų elgesiui, išraiškai, bet ir charakteriui.

Kalbos pasaulėvaizdis kalbotyros mokslininkų apibrėžiamas labai įvairiai, tai „per šimtmečius kalboje susiklostęs pasaulio supratimas – daiktų ir reiškinių klasifikacija, ryšiai tarp pasaulio elementų, žmogaus santykis su visu kitu pasauliu.“ (Gudavičius, 2009:13) Anot Grzegorzyczkowos (1990:43), kalbos pasaulėvaizdis yra „sustabarėjusios konceptualiosios struktūros, esančios tam tikroje kalbinėje sistemoje (cit.pagal Gudavičius, 2009: 54). Bartiminskis (2009: 67) cituodamas Tokarskį (1998: 10) pabrėžia jo teiginį, jog tai “dėsningumų rinkinys” esantis gramatinėse ir leksinėse struktūrose, akivaizdžiai rodančiose skirtingus pasaulio suvokimo būdus skirtingose kalbose. Pats Bartiminskis (ibid.) kalbos pasaulėvaizdį vadina „nuomonių rinkiniu“ ir teigia, kad toks apibrėžimas „atskleidžia pasaulėvaizdžio epistemologinę t.y. interpretacinę prigimtį, neapriboja jo kaip „sustabarėjusios struktūros“, palieka vietos dinamiškai pasaulėvaizdžio prigimčiai bei pernelyg nepaiso gramatinių ir leksinių taisyklių.“

Apžvelgus įvairius kalbos pasaulėvaizdžio apibrėžimus galima pastebėti vieną bendrą aspektą, sujungiantį juos į visumą ir vienas kitą papildančius – dauguma lingvistų laikosi nuomonės, kad pasaulis yra interpretuojamas kalbos. Pasak Bartiminskio (2009: 67), kalbos pasaulėvaizdis yra kiekvienos kalbos konceptuali struktūra su savo leksinėmis bei gramatinėmis savybėmis, perteikiantis tikrovės interpretaciją kalboje atspindimą gramatinėse formose, žodyne, pastoviam žodžių derinime.

Reikia pabrėžti, kad Gudavičius, kaip ir Bartiminskis, kalbos pasaulėvaizdį pirmiausia apibrėžia ne kaip atspindį, bet kaip interpretaciją. Anot Bartiminskio (2009: 68), šita interpretacija „gali būti išreikšta įvairia forma: specifiniu pasaulio, žmonių, daiktų, įvykių ir reiškinių suvokimu. „Jis teigia, kad Pasaulio interpretacija yra tam tikra kalba kalbančiųjų subjektyvaus suvokimo ir realybės konceptualizacijos padarinys, vadinasi dėl to ji yra subjektyvi ir antropocentiška bei tuo

pačiu ir intersubjektyvi, t.y. visuomeniška. Dėl šios priežasties tam tikros socialinės aplinkos žmonės „susiburia“ į mąstymo benduomenę“, kurią jungia bendri jausmai ir vertybės, kitaip tariant, bendra pasaulio interpretacija.“

Gudavičius (2009:14) išskiria du pasaulėvaizdžio kaip interpretacijos požymius:

- „kalba turi pavadinimus tokiems reiškiniams, kurių negalima laikyti realiai egzistuojančiais tikrovėje (pavyzdžiui, visas mitologijos ir fantastinių būtybių pasaulis)<...>;
- Kalbos pasaulėvaizdis yra kalbėtojų veiklos rezultatas, o ne pasyvus atspindys. <...> Net tais atvejais kai pavadinamo daikto ar reiškinio nėra realybėje (pavyzdžiui kentauras, undinė), kalbos kreatyvinė funkcija yra tik tikrovės pertvarkymas, o ne jos sukūrimas (ir kentauras ir undinės kūno dalys pasaulyje egzistuoja). Pasaulio interpretacija kalboje – tai jo segmentacija, sutvarkymas ir dažniausiai vertinimas.“

Taigi, norint suprasti ir atskleisti žmonių pasaulėvaizdį, reikia nagrinėti jų kalboje atsispindintį mąstymą. Bene akivaizdžiausias ir nenuginčijamas pasaulėvaizdžio tyrimo pagrindas – kalbos leksika. Visų pirma, bendriausią vaizdą atskleidžia ir galima teigti mažiausiai įvairių šiandieninių faktorių įtakojama – kalbos gramatika. Laiko, nuosakos, asmens, giminės ir linksnio kategorijos kalbos tikrovės reiškinių konceptualizavime pakankamai lengvai nustatomi ir suteikia daug informacijos pasaulėvaizdžio rekonstrukcijai. Ypatingai daug apie tautos tradicijas, kultūrą, mentalitetą, vertybes ir charakterį sužinoti galima iš patarlių, dainų, anekdotų, mįslių, legendų, mitų, pasakėčių. Labai svarbią vietą tarp šiandieninių tyrimų užima frazeologinių vienetų tyrimai. Kolokacijų ir metaforų analizė svarbi ir akcentuojama šiuolaikiniam pasaulio interpretacijos aiškinimui, todėl šiame darbe pastarajai ir skiriamas didžiausias dėmesys.

Siekiant išanalizuoti konceptą TIESA lietuvių ir anglų kalbose, bus remiamasi kognityvinės lingvistikos įžvalgomis ir jos teoriniais teiginiais paremta analize. Taigi, vienas svarbiausių mokslinių terminų šiame magistro darbe yra **konceptas**, kuris yra ne tik kognityvinės lingvistikos objektas, bet ir žmogaus sąmonėje esančio pasaulėvaizdžio rezultatas.

Kognityvinė lingvika susiformavo 8-tojo dešimtmečio viduryje. Jos atstovai teigia, kad žmonių kalbinė veikla yra neatskiriama nuo psichinės, t.y. suvokimo ir mąstymo bei vaizduotės, kas prieštaravo tuo metu vyravusiam generatyviniam kalbos moduliui, kurio šalininkai kalbą siekė aprašyti kaip uždara taisyklių ir reikšmių sistemą.

Anot Gudavičiaus, „kognityvizmas reiškė naujos, postruktūralistinės epochos pradžią kalbotyroje, kurios pagrindiniu objektu tapo reikšmė, o ne struktūra“ (2009: 32). Jis taip pat laikosi nuomonės, kad lingvistikos esmė – žmogaus kalbinių gebėjimų tapatinimas su visa jo psichine veikla: suvokimu, vaizduote, mąstymu. „Kognityvistai kalbos turinį tapatina su sąmonės turiniu, taigi jų tyrinėjimo objektas yra kalbėtojų sąmonėje egzistuojančios sąvokos – konceptai kaip žmogaus patyrimo ir visos psichomotorinės veiklos rezultatas.“ (Ibid.)

Terminas konceptas (lot. *conceptus*) kildinamas iš veiksmažodžio *concipire*, kuris reiškia „surinkti, sugalvoti, suimti“. Tarptautinių žodžių žodyne konceptas apibrėžiamas kaip „sąvoka, bendras vaizdas, žodžio reikšmė.“ Lietuvių kalbos žodynas (toliau LKŽ) sąvoką apibrėžia kaip žmogaus mąstymo formą, atspindinčią esminius ir bendruosius objektų požymius; tai „suvokimo išdava; loginė mintis apie kokį daiktą ar reiškinių: Sąvoka – viena iš pasaulio atsispindėjimo mąstyme formų, kuria pažįstama reiškinių, procesų esmė, apibendrinami jų esminiai požymiai.“

Koncepto apibrėžimų yra gana nemažai, tačiau visuose juose matoma, kad konceptas yra laikomas mentaliniu dariniu, mąstymo vienetu. Tai taip pat matoma ir iš įvairių autorių darbų, kuriuose jie įvardija konceptą kiek skirtingai, tačiau pagrindiniai bruožai vis dėl to akivaizdžiai sutampa.

Anot Papaurelytės-Klovienės (2010: 260), konceptas yra mąstymo vienetas bei tam tikras būdas informacijai kaupti ir saugoti. Dröbigeris (2007:116) konceptą laiko individo mąstymo dalimi: „Konceptas yra individo suvokimo būdas arba to suvokimo dalis <...>.“

Taigi, akivaizdu, kad konceptas yra suvokiamas kaip mentalinis fenomenas. Popova ir Sternin konceptą lingvistikoje apibūdina taip: konceptas – tai „globalusis mentalinis vienetas, susistemintų žinių apie pasaulį kvantas“ (Popova, Sternin, 1999:4-5, cit. iš Gudavičius, 2007:138), „kuris yra asmens ir visuomenės pažintinės (kognityvinės) veiklos rezultatas ir kuriame užfiksuota kompleksinė enciklopedinė informacija apie atspindimą objektą ar reiškinių, tos informacijos interpretaciją visuomeninėje sąmonėje ir visuomeninės sąmonės santykį su šuo objektu ar reiškiniu“ (Popova, Sternin, 2007: 34, cit. iš Gudavičius, 2009: 51). Toleikienė teigia, kad konceptu „laikoma nuo subjektyvių faktorių priklausanti tam tikro objekto, situacijos ar įvykio samprata, jo visumos atspindys sąmonėje“ (Toleikienė, 2008:140).

A. Gudavičius konceptais vadina *pasaulio pažinimo struktūras*: „Pasaulio pažinimo rezultatai tam tikru būdu fiksuojami mūsų sąmonėje. Tai pažinimo struktūros, kurių sudėtingumo laipsnis, matyt, svyruoja nuo paprasčiausių vaizdinių iki išplėtotų modelių.“ (Gudavičius 2000: 45).

Popova ir Sternin (2001, 67–68) teigia, kad žmogaus sąmonėje konceptai susiformuoja atsižvelgiant į tokius faktorius kaip:

- sensorinę patirtį (realybė suvokiama per jutimo organus);
- praktinės veiklos patirtį (žmogų supančių daiktų suvokimas, konceptai: peilis, muilas, mašina, dviratis ir t. t.);
- žmogaus mąstymo operacijas su kitais, jau jo sąmonėje egzistuojančiais konceptais (tokių mąstymo operacijų rezultatas gali būti naujų konceptų atsiradimas);
- kalbinę komunikaciją (kalbine forma konceptas įvardijamas, išaiškinamas žmogui, pvz., mokymo procese aiškinama kokio nors žodžio reikšmė);
- savarankišką kalbinių vienetų reikšmių pažinimą (iš žodyno ar kito šaltinio susipažįstama su nauju konceptu (Popova, Sternin 2001, 68–67)).

Kalbos vienetų semantika ir mąstymas – du vienas nuo kito neatskiriami žmogaus mentalinio pasaulio dalykai. Žmogaus mąstymas – labai sudėtingas reiškinys, kadangi mes mąstome ne tik žodžiais, įvairiomis gramatinėmis ar sintaksinėmis struktūromis, bet ir iš atminties išskylančiais vaizdiniais. Mes juos gretiname, vertiname, akcentuojame. Šie procesai, vykstantys žmogaus sąmonėje, gali būti įvardinti kaip *mentaliniai dariniai* arba *konceptai*, atspindintys pasaulio daiktus, reiškinius, klases (Gudavičius 2007: 138).

Apžvelgus įvairių lingvistikos mokslo atstovų siūlomus koncepto apibrėžimus šiame darbe bus laikomasi nuomonės, kad konceptas yra informacijos kaupimo ir saugojimo vienetas, kurį analizuojant kaip šaltinį gaunama informacija atskleidžia ir suformuoja pasaulio pažinimo modelius ir struktūras egzistuojančias individualių kalbinių bendruomenių sąmonėje.

A. Gudavičius pabrėžia, kad pats savaimė konceptas nėra leksinės semantikos objektas – žodis yra koncepto raktas. Jis teigia, kad „konceptas yra platesnis mentalinis darinys nei kalbos vienetų reikšmės, kurios aktualizuoja tik atskirus koncepto bruožus ar aspektus, žodžio reikšmė – aktualizuojama koncepto dalis“ (Gudavičius 2007: 139).

Koncepto raiška kalboje – tai koncepto dalis, išreikšta kalbos vienetais, o aprašoma ir aiškinama tekstais. Žodžiais atskleisti viso koncepto turinio yra neįmanoma. Pasinaudojant metaforiniais pasakymais, kolokacijomis, frazeologizmais ar vidine žodžio forma galima tik išryškinti tam tikrą koncepto turinio bruožą (Gudavičius 2007: 139).

Vienos kultūros narių konceptai yra bendro turinio, kai žmonės vienija bendra kalba, tai jų pasaulio kategorizacija yra jei ne identiška, dėl įvairios asmeninės patirties, tai bent labai panaši. Vienos tautos istorija yra bendra, jie puoselėja bendras tradicijas, laikosi bendrų

įstatymų. Taigi, konceptai, kurie susiformuoja žmonių sąmonėje, kaip gyvenimo patyrimo rezultatai, vėliau įtakoja, lemia ir “tam tikra prasme programuoja jos atstovų elgesį.” (Papaurėlytė-Klovienė 2007: 15).

Vieni žinomiausių kognityvinės lingvistikos atstovų – Lakoffas ir Johnsonas įvadinėje savo knygos „Metaforos, kuriomis mes gyvename“ teigia, kad ne tik kasdieninė žmogaus veikla, bet ir mąstymas nebūtų įsivaizduojami be konceptų. Anot jų, konceptai ne tik intelekto vienetai, jie nulemia ir mūsų mąstymą, kasdieninį elgesį, santykius su kitais, veiksmus. „Todėl konceptualioji sistema yra pats svabiausias tikrovę apibūdinantis dalykas.“ (Lakoff, Johnson 2003: 4).

Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad konceptas yra mentalinis vienetas, kuriame užkoduota visa žmonių sąmonėje esanti informacija, o raktas, tai informacijai pasiekti – žodis (kalbos vienetas). Taigi, pasirinkus būtent žodį, tiksliau metaforas, šių kalbų analizei ir bus siekiama nustatyti šių kalbų pasaulėvaizdžiuose slypinčius panašumus ir skirtumus.

Teigiama, kad kognityvinė arba konceptualioji metafora yra viena iš konceptualizacijos formų, tam tikras kognityvinis procesas, kuris formuoja bei perteikia ir išreiškia naujas sąvokas ir yra puikus informacijos šaltinis atskleidžiantis tautos pasaulio suvokimą. Kitame skyriuje bus plačiau apžvelgta būtent metaforų teorija.

1.2. Tradicinė ir konceptualioji metafora

Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad žmogus mąsto konceptais, taigi čia analizuojamas vienas iš koncepto raiškos būdų – žodžių junginiai, tiksliau – metaforos, atskleidžiančios kalbinę koncepto *tiesa* raišką. Kaip jau buvo minėta ankstesniame šio darbo skyriuje, metafora yra viena iš konceptualizacijos formų, tam tikras kognityvinis procesas, kuris formuoja bei perteikia ir išreiškia naujas sąvokas ir yra puikus informacijos šaltinis atskleidžiantis tautos pasaulio suvokimą. Pasak ryškiausių kognityvinės lingvistikos atstovų Džonsono ir Leikoffo (1980) vieni konceptai yra suvokiami remiantis patirtimi apie kitus.

Metafora, kaip viena iš konceptualizacijos, t.y. pasaulio suvokimo priemonių ir formų, tampa vienu iš svarbiausių ir geriausiai tam tikrą konceptą atskleidžiančių įrankių; kurios dėka metaforiškai kalbame ir aiškiau suprantame mums mažiau pažįstamus reiškinius bei abstraktus. Taigi, šio leksinio vieneto raiškai apžvelgti svarbu aptarti sąvokos ir jos reikšmės kaitą.

Metaforos teorija gali būti dalijama į tradicinę ir šiuolaikię, t.y. kognityvinę. Tradicinėje teorijoje metafora (graikų k. „μεταφορά“ – „perkėlimas“, retorikoje – „žodžio reikšmės perkėlimas kitam“ nuo žodžio „μεταφέρω“ – „metaphero“ – „perkelti“) yra traktuojama kaip kalbos puošmena, kalbos pagyvinimas, todėl metaforos raiška galima, remiantis šia teorija, daugiausia grožinėje literatūroje ir poezijoje. Laikantis šios teorijos, metafora – tai paslėptas vieno daikto ar reiškinio palyginimas su kitu remiantis tų dalykų vienokiu ar kitokiu panašumu. Metaforinis palyginimas gali būti grindžiamas nebūtinai lyginamų dalykų išoriniu panašumu, bet taip pat jų paskirtimi, padėtimi, verte, forma, dydžiu, atliekama funkcija, pritaikomumu, emociniu įspūdžiu ir dar daugeliu kitų dalykų. Kalbotyros terminų žodynas pateikia tokį metaforos apibrėžimą: „Tropas, pagrįstas žodžio ar posakio reikšmės perkėlimu pagal panašumą (išorinį, paskirtį ir pan.)“ (1990:122).

Kita vertus, dar nuo Aristotelio laikų metafora slaukė gana nemažai dėmesio iš to meto mokslo veikėjų, jos klausimus aptarinėjo ne tik Aristotelis, bet ir daugelis kitų žymių filosofų kaip Platonas, Dekartas, Kantas, Blumenbergas bei daugelis kitų, kurie metaforos neįvardijos vien kaip tropo, taigi tai leidžia daryti prielaidą, jog jau tada egzistavo dualistinis požiūris ir diskusija dėl metaforos.

Šių dienų kognityvinėje lingvistikoje metafora įgijo net ir terminologinį skirtumą: kognityviskai ją traktuoja kaip mąstymo būdą, labiau sąmonės nei vien tik kalbos reiškinį, tačiau vienareikšmiškai vieno dalyko lyginimas su kitu remiantis tam tikru juos siejančiu bruožu vis dar lieka metaforos esmė. Abstraktesnius reiškinius konceptualizuojant dažnai netgi spontaniškai priskiriami vienos srities ar dalyko požymiai kitam remiantis jusline patirtimi.

Daugelio lingvistų nuomone, metaforizacijos procesas yra universalus reiškinys atspindintis gebėjimą matyti daiktų panašumus. O pačios metaforos aplikacija suteikia išsireiškimui efektyvumo, padaro klausytojui didesnę įspūdį ir padeda jam suvokti ir aiškiau suprasti kas pasakyta.

Reikia paminėti, kad kuo naujesnė metafora, tuo ji išraiškingesnė, kuo palyginimas netikėtesnis, tuo labiau jis patraukia klausytojo dėmesį, tačiau laikui bėgant net ir naujausios metaforos netenka savo naujumo ir ekspresijos.

Esminiu pokyčiu metaforos teorijoje laikomi 1980-ieji metai, kai pasirodė Leikoffo ir Johnsono knyga *Metaphors We Live By*: „Metaforos, kuriomis mes gyvename.“ Kaip tik šioje knygoje metafora ir tapo mąstymo, o ne kalbos reiškiniumi, anot autorių: „Konceptai lemia suvokimą, veiksmus, santykius su kitais žmonėmis. Taigi konceptualioji sistema yra svarbiausias dalykas, apibūdinantis kasdieninę tikrovę. Jei mes esame teisūs, tvirtindami, jog konceptualioji sistema yra metaforiška, tai mūsų mąstymas, patirtis ir įprastiniai veiksmai yra sąlygoti metaforos“ (Lakoff, Johnson, 2003: 6). Būtent dėl šio požiūrio šiuolaikinės traktuotės metafora imta vadinti kognityvine arba konceptualiaja.

Papaurėlytė- Klovienė kognityvinę metaforą laiko viena iš konceptualizacijos formų, ją įvardija kaip patį kognityvinį procesą, kurio dėka išreiškiamos ir suformuojamos naujos sąvokos, tokį, be kurio neįmanoma gauti naujos informacijos. Anot jos, metafora koreliuoja su žmogaus geba pastebėti ir apibendrinti panašumus tarp skirtingų objektų klasių ar individų (Papaurelytė – Klovienė, 2007:54).

Remiantis Marcinkevičiene (1994) galima papildyti, kad „konceptualioji metafora yra sistemiškai susijusi su daugeliu kalbinių metaforų. Tai ypač pasakytina apie nematomojo pasaulio dalykų konceptus, mat apie tuos dalykus mes esame įpratę kalbėti tik susieję juos su konkrečiais“ (Marcinkevičienė, 1994:14). Panašiai ir Gudavičius teigia apie abstraktus, jo nuomone, „konceptualiosios metaforos kompensuoja abstrakčių denotatų trūkumą – jutimais suvokiamų požymių stoką“ (Gudavičius, 2009:126).

Remiantis lingvistų pateiktais teiginiais galima daryti išvadas, kad kognityvinė metafora leidžia žmogui disponuoti turima informacija ir patirtimi apie įvairius reiškinius ir daiktus perkeliant turimą patirtį ir žinias apie labiau iširtą ir pažįstamą objektą kitam mažiau suprantamam. Kaip teigia Leikoffas ir Johnsonas, metafora yra įsivaizduojamas racionalumas (Lakoff, Johnson 2003:192-193).

Gudavičius kalbėdamas apie metaforizaciją (2009:115-120) pristato vengrų lingvisto Ulmano (1970:276-278) išskirtas keturias metaforizacijos tendencijas:

1. „Šperberio dėsnis“ – pagal kurį pačių aktualiausių tam tikro laikotarpio daiktų ir reiškinių pavadinimai perkeliama kitų sričių dalykams įvardinti; pavyzdžiui tarybiniais laikais ypač gausios buvo karo metaforos;
2. antropomorfizmas – žmogaus kūną ir dvasią bei veiklą apibūdinančių žodžių pavartojimas negyvojo pasaulio dalykams pavadinti. Šiai tendencijai Gudavičius (Ibid.) priskiria ir zoomorfizmus – kurie yra žmogaus, jo savybių ir veiklos pavadinimas žodžiais iš gyvūnijos sferos;
3. konkrečios sferos pavadinimų perkėlimas į abstrakčią sferą – kaip jau buvo minėta anksčiau, mažiau pažįstami reiškiniai geriausiai žmogui suprantami pasitelkiant ankstesnę patirtį įgytą santykyje su konkretesniais objektais;
4. sinesteziya – žodžių, susijusių su vienais pojūčiais, perkėlimas kitų pojūčių sferos reiškiniams pavadinti, kaip antai metaforos: *aštrus protas, šaltakraujis žudikas, saldus sapnas* ir panašiai.

Leikoffas ir Johnsonas apie metaforizacijos procesą kalbėdami pabrėžia jog jis remiasi dviejų mąstymo struktūrų sąveika:

Ištakos sfera – (angl. source domain) tai „žinios apie reiškinio ar objekto savybes, kurios žmogui yra pažįstamos iš fizinės arba kultūrinės patirties“;

Tikslo sfera (*target domain*) – dažniausiai jusliškai nepatiriamo daikto ar reiškinio konceptas (citata pagal Toleikienė, 2008:141).

Taigi, galima teigti, jog metafora žmogui yra labai patogi tuo, jog mažiau suprantamus, abstrakčius reiškinius leidžia įvardinti per konkrečių ir gerai pažįstamų prizmę. Kognityvinės lingvistikos požiūriu metafora yra vienos konceptualiosios srities (sferos) suvokimas kitos konceptualiosios srities (sferos) terminais. Kitaip tariant, KONCEPTUALIOJI SRITIS A YRA KONCEPTUALIOJI SRITIS B.

Konceptualiosios metaforos nėra tiesiogiai vartojamos kalboje, jos yra rekonstruojamos iš kalboje esančių metaforinių pasakymų. Metafora tai – konceptualiosios metaforos kalbinė realizacija, jos paviršinė išraiška, kurią Lakoffas vadina *metaforiniu pasakymu*.

Kaip atpažinti metaforinius pasakymus tekste ir panašius klausimus susijusius su metaforų nustatymu tekste iki šiol tyrė gausybė lingvistų. Metaforas ir jų raišką tekste tiriantis Steenas (1999) siūlo penkių žingsnių metodą, kuris jungia lingvistinę metaforą su konceptualiąja. Laikantis šios metodikos reikia:

1. nustatyti metaforinį pasakymą tekste (angl. *metaphor focus identification*), t.y. nustatyti teminę pasakymo aplinką;
2. nustatyti metaforinę idėją (angl. *metaphorical idea identification*), t.y. labiausiai metaforinės aplinkos paveikto lingvistinio elemento identifikavimas propozicijos būdu;
3. nustatyti netiesiogine reikšme vartojamo žodžio palyginimą (angl. *non-literal comparison identification*);
4. nustatyti analogiją (angl. *non-literal analogy identification*);
5. nustatyti perkėlimą (angl. *non-literal mapping identification*).

Šis metodas susilaukė gana nemažai kritikos, kritikų⁴ teigimu šie 5 žingsniai tinkami tik aiškiausiems, prototipiniams atvejams nustatyti, o periferiniai taip gali ir likti iki galo neišaiškinti.

Gibbsas, Greidis, Kovesas ir kiti (2007) ieškodami bendros ir objektyvios metodikos metaforoms tirti ir nustatyti yra pristatę savo metodą, kurį ir pavadino metaforų identifikavimo metodu: MIP - *method for identifying metaphorically used word*. Taikant šį metodą reikia atlikti keturis veiksmus:

1. perskaityti visą tekstą (arba išnagrinėti diskursą), kad suvokti bendrą prasmę;
2. tekste nustatyti leksinius vienetus;
3. a) nustatyti kiekvieno tekste vartojamo leksinio vieneto kontekstinę reikšmę;
b) nustatyti, ar leksinis vienetas turi aiškiau išreikštą pagrindinę, bazinę,

šiuolaikinėje kalboje fiksuojamą reikšmę kituose kontekstuose;

⁴ Low, G. ir Cameron, L. 2002. Applied-linguistic comments on metaphor identification. *Language and Literature* 11(1): 84-90.

c) jei leksinis vienetas turi aiškiau išreikštą pagrindinę šiuolaikinės kalbos reikšmę, realizuojamą kituose kontekstuose, nuspręsti, ar kontekstinė reikšmė kontrastuoja su pagrindine reikšme, bet lyginant su ja yra suprantama.

4. jei taip, leksinį vienetą pažymėti kaip metaforinį.

Šis metodas kaip ir kiekviena nauja teorija ir idėja buvo kritikuotas ir todėl tobulintas ir taikytas įvairiuose lingvistiniuose tyrimuose.

Šiame darbe kalbinė metafora yra suvokiama plačiąja prasme, kaip vaizdingas, netradicinis situacijos ar įvykio supratimas, atspindėtas įvairiuose pasakymuose ir tropuose. Konceptualioji metaforma, rekonstruota remiantis apibendrintomis kalbinėmis metaforomis šiame darbe laikoma gretinimo pagrindu.

Be įvairiausių paieškų metaforų identifikavimui, reikia paminėti, kad egzistuoja ir nemažai jų klasifikavimo pasiūlymų. Kaip teigia Leikoffas ir Džonsonas (Lakoff, Johnson 2003, 4–5) remiantis žmogaus patirtimi ir erdvine orientacija galima išskirti 3 konceptualiųjų metaforų rūšis :

1. **Ontologinės metaforos** suteikia abstraktams dydį, formą, svorį, kiekybę, kokybę, spalvą (pvz., *didelė kančia, aštrus skausmas, sunki dalia, beribė meilė, nauja nesėkmė, juoda neapykanta*). Ontologinėms metaforoms dažnai priskiriama personifikacija, t. y. suteikiamos žmogui būdingos savybės.
2. **Struktūrinės metaforos** asocijuoja abstraktus su konkrečiais konceptais (skystis, liga, nuodai, žvėris). Vienas abstraktus konceptas paprastai siejamas su keliais konkrečiais konceptais, todėl išryškėja galimi skirtingi abstrakto suvokimo variantai, kurie gali būti būdingi vienai ar kitai kultūrai.
3. **Erdvinės metaforos** susijusios su *erdvinė orientacijos* opozicija: kryptis AUKŠTYN – ŽEMYN, IŠ – Į, GILUS – NEGILUS, CENTRINIS – PERIFERINIS. Šio tipo metaforos ryškiausiai nurodo metaforų ryšį su žmogaus fizine ir kultūrine patirtimi. Erdvinio tipo metaforos parodo žmogaus erdvinę patirtį: pvz., LAIMĖ yra AUKŠYN, LIŪDESYS yra ŽEMYN.

Vokiečių lingvistė Baldauf (1997) siūlo kiek pakoreguoti Leikoffo ir Džonsono metaforų kategorizaciją. Pasak mokslininkės, personifikacijos ir talpyklos metaforų priskyrimas ontologinių metaforų grupei esąs „problemos sprendimas“ (Baldauf 1997: 82). Ji

pagal abstraktų kolokacijas rekonstruojamas konceptualiąsias metaforas siūlo skirstyti į **atributines, ontologines, vaizdines-schemines ir konsteliacines**:

- A) **Atributinės metaforos** suprantamos kaip konceptualiosios metaforos, kurios pagrįstos sensorinių patirčių kaip *tamsus/šviesus, šiltas/šaltas, stiprus/silpnas, sunkus/lengvas, neskanus/skanus* priskyrimu abstraktiems reiškiniams. Šios abstraktiems reiškiniams priskirtos savybės (atributai) mums pažįstamos iš tiesioginio fizinio jutimo.
- B) **Ontologines metaforas** mokslininkė gerokai „pakoregavo“. Anot jos, šiai grupei priklauso tik objekto ir skysčių savybių priskyrimas tikslo sričiai. Personifikacijos atvejai taip pat priskiriami šiai tikslo sričiai. Ontologinėms metaforoms Ch. Baldauf priskiria tik dažną metaforą ABSTRAKTAS YRA OBJEKTAS/SKYSTIS.
- C) **Vaizdinės-scheminės metaforos** remiasi „vaizdinių scheminių struktūrų perkėlimu į abstrakčių arba neaiškių struktūrų tikslo sritis“ (Baldauf 1997:123). Čia randamos talpyklos metaforos, dažnai sutinkamos mūsų šnekamojoje kalboje, pvz.: PASAULIS YRA TALPYKLA (*pasaulyje*), SITUACIJA YRA TALPYKLA (*krizėje*), ŽMOGUS YRA EMOCIJŲ TALPYKLA (*pilnas įtūžio*) ir kt. Taip pat šiai grupei priskiriamos ir KELIO bei LAIKO metaforos.
- D) **Konsteliacinės metaforos** - dažniausiai nuo kultūrinio patyrimo priklausančios metaforos, joms būdingas pilnas ištakų struktūros perkėlimas į tikslo sritį. Šioje grupėje - konceptualiosios metaforos DISKUSIJA YRA KARAS, PINIGAI YRA VANDUO ir kt. Taip pat šioje grupėje išlieka struktūrinėms metaforoms priskiriamos savybės. Konsteliacinės metaforos atspindi abstrakto ir asmens ryšius. Šių metaforų esmę sudaro tai, kad tiesiogiai nepatiriamiems fenomenams priskiriami sudėtingos struktūros ištakų konceptų požymiai. LIGOS, KARO, PASTATO, ASMENS, GYVOS BŪTYBĖS konceptai paremti ne tik vaizdiniais, siejamais su tam tikru objektu, reiškiniu ar situacija, bet apima ir platesnes žinojimo sritis. Aprašant, vidinio pasaulio procesų ir reiškinių suasmeninimą, nurodoma, kad šiems abstraktams priskiriami tokie bruožai kaip politinė orientacija, žmogaus charakterio bei kiti bruožai, taip pat psichiniai ir socialiniai asmens požymiai.

Abstrakčių dalykų suvokimas per konkrečius remiantis žmogaus fizine ir kultūrine patirtimi – universalus reiškinys. Būtent dėl to įvairiose kalbose egzistuoja tiek universalios, tiek individualios metaforos. Tiriant metaforinius pasakymus ir jais remiantis rekonstruojant konceptualiąsias metaforas atsiskleidžia tiriamos kalbos kultūros atstovų pasaulėvaizdis užfiksuotas kalboje.

Antroje šio magistro darbo dalyje bus tiriamas konceptas, kalboje reprezentuojamas žodžiu *tiesa* lietuvių ir anglų kalbose. Konceptualiąsias metaforas šiame darbe laikant gretinimo pagrindu atsiskleis koncepto TIESA suvokimas šiose kalbose. Tiriant universalias metaforas atsiskleis bendri kalbų pasaulėvaizdžių bruožai, o aptikti specifiniai, individualūs atvejai atskleis kultūriškai specifinius.

II. TIESOS KONCEPTAS LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE

Ši empirinė magistro darbo dalis yra pagįsta medžiaga surinkta šiam tyrimui, t.y. metaforiniais pasakymais, kurie buvo surinkti iš Dabartinio lietuvių kalbos tekstyno (321 atvejis) ir anglų kalbos tekstyno (276 atvejai) British National Corpus. Medžiaga tyrimui buvo atrinkta iš visų abiejų tekstyno dalių konkordanso paieškai pasitelkus leksemas tiesa/truth. Aptikti pavieniai atvejai vienoje ar kitoje kalboje buvo pakartotinai tikrinami tekstynų konkordansuose paieškai pasitelkiant reikalingą kontekstinį žodį. Iš viso pavyzdžių korpuso šiame darbe pateikiami susisteminti, atrinkti ir sugrupuoti pavyzdžiai geriausiai atskleidžiantys aktualizuojamas vienas ar kitas koncepto savybes.

Tyrimui atlikti buvo panaudoti šie metodai: mokslinės literatūros analizė – taikyta išnagrinėti mokslinę literatūrą, susijusią su koncepto analize ir metaforų teorija; konceptualiųjų metaforų analizė buvo taikyta konceptualiųjų metaforų rekonstrukcijai lietuvių ir anglų kalbose; gretinamoji analizė taikyta koncepto TIESA kalbinės raiškos panašumams ir skirtumams nustatyti; aprašomasis metodas panaudotas aprašyti tyrimo analizės metu nustatytiems rezultatams.

Tiriant metaforinius pasakymus ir jais remiantis rekonstruojant konceptualiąsias metaforas atsiskleidžia tiriamos kalbos kultūros atstovų pasaulėvaizdis užfiksuotas kalboje.

Konceptualiąsias metaforas šiame darbe laikant gretinimo pagrindu atsiskleis koncepto TIESA suvokimas šiose kalbose. Tiriant universalias metaforas atsiskleis bendri kalbų pasaulėvaizdžių bruožai, o aptikti specifiniai, individualūs atvejai atskleis kultūriškai specifinius.

2.1. TIESA YRA GYVA BŪTYBĖ

Analizuojant metaforinius pasakymus iš visų savo gausa bei įvairove išsiskyrė *tiesa* „sugyvinančios“ metaforos. Personifikacija yra universalus reiškinys, kai negyvojo pasaulio daiktams ar reiškiniams suteikiama gyvybė, gyvoms būtybėms būdingi bruožai ar elgesys.

Analizuojant kalbinius duomenis koncepto TIESA analizei lietuvių ir anglų kalbose buvo pastebėta, kad šiam konceptui yra priskiriamos gyvam padarui būdingos savybės. Visų pirma, buvo aptikta gana daug savybių, kurios būdingos visiems gyviems padarams, netgi žmogui, tačiau be detalesnės informacijos sunku nustatyti koks tai gyvas padaras galėtų būti.

Lietuvių ir anglų kalbose TIESOS konceptas dažnai konceptualizuojamas kaip galintis judėti gyvas padaras. Jis gyvena, gali ateiti/įeiti, stovėti, liesti, slėptis, įveikti kliūtis.

Abiejose kalbose akcentuojama padaro savybė liesti, tačiau lietuvių kalboje ji atskleidžiama pasitelkus stilistinį atspalvį turinčią leksemą grybštelėti. Taigi, galima teigti, kad šioje kalboje tiesa yra gyva būtybė, kurios vaizdinys yra toks ryškus, kad jam konceptualizuojant pasitelkiami netgi įvairius stilistinius atspalvius turintys žodžiai, kurie suteikia papildomos informacijos t.y. detalių apie objektą - pačią tiesą kaip gyvą padarą, kuris kaip matome šiuo atveju ne šiaip paliečia, o kaip papildo leksema grybštelėti – gali staciai sugriebti ir paleisti (žr. Lentelė 1).

Gyvio požymiai	Lietuvių kalboje	Anglų kalboje
gyvena	<i>Dėl to manyje visą laiką <u>gyvena</u> ir toji <u>tiesa</u>, ir girdėtos sakmės.</i>	<i>The <u>truth can't live</u> without<..></i>
ateina/įeina	<i>Pasaulis sukasi šiuo keistu paradoksu – <u>tiesa ateina</u> vėliausiai. <i>Paslėpta, atitverta būtis</i></i>	<i>You can lie and lie beautifully, but sooner or later the <u>truth comes</u> back<..></i>

	<i>tiesa eite įeina į žmogaus namus. Beveik visada tiesa ateina pro užpakalines duris.</i>	The truth can come out at last.'
stovi	<i>Toji tiesa svaiginamai paprasta: kaip vienintelė būtybė, nuolat stovinti Niekio akivaizdoje.</i>	<i>Justice I am confident the truth will stand.</i>
slepiasi	<i>Nuo jos suakmenėjusio veido slepiasi kažkokia visuotinė, esmingiausia gyvenimo tiesa. Kaip ir visada, taip ir šiuo atveju tiesa slepiasi kažkur tarp šių dviejų iš esmės vienodai primityvių požiūrių Jie visada žino, kur slepiasi tiesa.</i>	<i>When truth hides under lie<..></i>
įveikia kliūtis	<i><...>tiesa ir žmoniškumas nugalės smurtą ir melą.</i>	<i>Truth can overcome all obstacles.</i>
grybšteli/liečia	<i><...>bet kai tik ta tiesa nemaloniai grybšteli ar tave, ar tavo numylėtinį, oi oi...</i>	<i>Truth is everywhere and will touch everyone finally<...></i>

Lentelė 1

Abiejose gretinamose kalbose taip pat aptinkama atvejų, kai aktualizuojamas *tiesos* būdas. Neigiamos šio koncepto savybės yra žiaurumas, siaubingumas ir apgailingumas. Tiesos apgailingumas aptiktas tik anglų kalbos medžiagoje (žr Lentelė 2).

žiauri	<i>Tačiau kine ši tiesa itin žiauri. mūsų patirtis sako, jog tiesa</i>	<i>The cruel truth is that some animals put some humans to shame.</i>
--------	--	--

	<i><u>dažniausiai būna žiauri ir purvina;</u></i>	
siaubinga	<i>Ar jums reikalinga tokia <u>siaubinga tiesa</u>? Ar tai perdėta baimė, ar <u>siaubinga tiesa</u>?</i>	<i>I came out with the <u>awful truth</u> today to the lads. <u>HORRIFYING TRUTH</u> BEHIND A GREAT DAY OUT FOR THE FAMILY.</i>
apgaulinga		<i>The <u>truth is extremely elusive</u> but my understanding is that unlike the Great Train Robbers<...></i>

Lentelė 2

Kita didelė metaforinių pasakymų grupė, kuria remiantis rekonstruota konceptualioji metafora TIESA YRA GYVA BŪTYBĖ, įvardija šį konceptą kaip žmogų. Analizuojant surinktų metaforinių pasakymų konkordansą gausa bei įvairove išsiskyrė *tiesą* „sužmoginančios“ metaforos. Jos gana detalai atskleidė *tiesos* išvaizdą, charakterį ir dar daugelį kitų žmogui būdingų savybių, taip pat įvardijo šį abstraktą ne tik kaip neapibrėžtą žmogų, bet ir atskleidė jo žmogiškųjų pavidalų įvairovę.

Šio koncepto žmogiškasis pavidalas lietuvių kalboje nėra vienareikšmis ir vienalytis. Tiesa lietuvių kalboje gali būti konceptualizuojama tiesiog kaip žmogus arba įvardijant konkrečiai: kaip moteris, draugas, vergas, auka. Anglų kalboje tokių atvejų nebuvo aptikta.

Toks įvairiapusis *tiesos* traktavimas lietuvių kalboje atskleidžia, kad *tiesa* yra labai skirtinga, nes gali pasireikšti įvairiais pavidalais, taigi gali būti artima ir atstovauti kiekvieno žmogaus interesus.

Anglų kalbje nebuvo aptiktas susiformavęs konkretus TIESOS kaip žmogaus įvardijimas, taigi galima būtų teigti, kad lietuviams *tiesos* antropomorfizacija šiuo aspektu yra detalesnė, būdingesnė, lietuviai šį konceptą įsivaizduoja konkretaus pavidalo (žr. Lentelė 3).

moteris	<i>Galbūt <u>tiesa - tai moteris</u>, turinti motyvų neatskleisti savo priežasčių?</i>	
---------	--	--

vergas	<i>ji nepripažįsta, kad jos <u>tiesa</u> <u>yra vergas</u></i>	
draugas	<i>Esu tavo draugas, bet dar didesnis <u>mano draugas –</u> <u>tiesa.</u></i>	
žmogus	<i>Tai buvo <u>tiesa</u>, ir aš ją atpažinau taip, kaip atpažįsti kokį nors keistą <u>žmogėną.</u></i>	
auka	<i>Kadangi absoliuti <u>tiesa</u> tapo pirmąja kultūrinio karo <u>auka</u>, daugelis žmonių šiandien mano, jog nieko negalima tiesiog laikyti amoraliau.</i>	

Lentelė 3

Tiriant kalbinius duomenis abiejose kalbose rasta gana nemažai atvejų, kai aktualizuojamas tiesos charakteris. Tiesos įvairiapusiškumą dar kartą patvirtina ir jos būdo savybių įvairovė. Abiejose kalbose šio koncepto charakteris aktualizuojamas gana abstrakčiai, jai būdingos tokios savybės: reiklumas, paprastumas, banalumas/lėkštumas, liūdnumas/nelinksmumas. Savybės „populiarumas“ aktualizavimas būdingas tik anglų kalbai, o reiklumas tik lietuvių (žr. Lentelė 4).

lėkšta/banali	<i>Ši <u>lėkšta tiesa</u> nieko nepaaiškina: kodėl jis ieško vaiko, o ne sau lygios? Ir ši <u>tiesa yra banali</u> kaip tie keturi ar šeši litai, bet jau galimybė siekti jos yra sveikintina.</i>	<i><...>we know that <u>truth</u> is generally a lot <u>duller</u> than fiction.</i>
nelinksmas/liūdna	<i>tai gal <u>ir nelinksmas tiesa</u>,</i>	<i>The <u>sad truth</u> is that it won't</i>

	<p>tačiau ne tik vikriausi, bet ir klastingiausi individai turi daugiausia galimybių išlikti.</p> <p>deja, kol kas tai liūdna tiesa</p>	<p>achieve anything.</p> <p>The unhappy truth is that foreign armies have been marching backwards and forwards across Lebanon</p>
paprasta	<p>Tiesa yra žiauri ir paprasta</p>	<p>Miss Kenton's letter finally opened my eyes to the simple truth.</p> <p>This may have been the simple truth.</p> <p>She told her the plain truth.</p>
populiari		<p>He always told the truth whether it was popular or not.</p>
reikli	<p>Štai kerinti, tačiau reikli tiesa;</p>	

Lentelė 4

Lietuvių ir anglų kalbų tiriamojoje medžiagoje sąlygiškai daug metaforiškų posakių, kuriuose verbalizuota teigiama tiesos savybė – sąžiningumas. Tik anglų kalboje aktualizuojama tiesos tolerancija (žr. Lentelė 5).

<i>Asmens savybės</i>	lietuvių kalboje	anglų kalboje
sąžininga	<p>Labai tiksli, sąžininga tiesa.</p>	<p>It's the honest truth!</p> <p>The honest truth, never before revealed, is that there are two types of slimmer.</p> <p><...>and that's the honest truth.</p>

tolerantiška		<i>It is simply a fact that truth can not be tolerant, that it admits of no compromises or limitations...</i>
--------------	--	--

Lentelė 5

Tiesai priskirtos neigiamos žmogaus savybės būdingos abiemis gretinamoms kalboms, tačiau tik lietuvių kalbos metaforiškoje raiškoje buvo aptiktas tikslo koncepto įvardijimas dviveidžiu. Galima teigti, kad lietuvių pasaulėvaizdyje šis konceptas ypatingai ryškus ir aktualus kalbinės bendruomenės individams, nes kaip matyti iš ankstesnių pavyzdžių, tiesos pavidalų (žr. Lentelė 3) įvairovė reikalauja ir savybės prisitaikyti, būtent dviveidiškumas suteikia šiam „žmogui“ galimybę naudoti vieną ar kitą veidą esant tam tikroms aplinkybėms arba kaip matoma iš pavyzdžio (žr. Lentelė 6) „*vienas veidas skirtas vidiniam pasauliui atspindėti, kitas visuomeniniams santykiams*“.

Tik anglų kalbos duomenyse buvo aptiktos tokios neigiamos tiesos savybės kaip ironiškumas ir šiurkštumas/nemandagumas (žr. Lentelė 6).

dviveidė	<i>Nes galbūt žmogaus tiesa yra dviveidė - vienas veidas skirtas vidiniam pasauliui atspindėti, kitas visuomeniniams santykiams<...></i>	
ironiška		<i>Matza captured this sad ironic truth</i>
nemaloni	<i>Visa nemaloni tiesa bus išaiškinta<...> <...> tad tegul lekia jam nemaloni tiesa pro dūmtraukį. <...> (nemaloni tiesa: tas laukas metams bėgant neką platėjo).</i>	<i>Johnny had been deliberate, and try as she may to avoid the unpleasant truth,</i>

šiurkšti/nemandagi		<i>This, she told herself, was the harsh, unloving truth<...> Spaniards are now discovering the rude truth of this following the naming of the Bush administration's ambassadorial choice for Madrid.</i>

Lentelė 6

Šalia antropomorfizuotos TIESOS charakterio savybių gana detalus ir fizinis „žmogiškosios tiesos“ išvaizdos paveikslas atskleidžiamas abiejose kalbose. Abstraktesnio pobūdžio tiesos išvaizdos bruožams galima priskirti jos *grožį*, kuris akcentuojamas abiejose gretinamose kalbose. Kerinčia tiesa įvardijama tik lietuvių kalboje. Abiejose kalbose tiesa asocijuojama su purvu/švara. Purvas niekam nėra malonus, taigi tai leidžia interpretuoti, jog tiesa, būdama nešvari, niekam nepatinka, yra nemaloni, t.y. negryna, neteisinga, tokia, kuri yra naudojama įskaudinimui arba apgavystei, tai būdinga abiejų kalbų pasaulėvaizdžiams (žr. Lentelė 7).

graži	<i>Nenorime tikėti, kad <u>tiesa</u> yra <u>graži</u><...></i>	<i>The truth can doubtless be beautiful, though it need not be.</i>
nesutepta/sutepta/purvina	<i>mūsų patirtis sako, jog <u>tiesa</u> <u>dažniausiai būna</u> žiauri ir <u>purvina</u><...></i>	<i>And then, the awful unblemished truth about this musical force that was rocking the nation</i>
kerinti	<i>Štai <u>kerinti</u>, tačiau reikli <u>tiesa</u>;</i>	

Lentelė 7

Tiesos fiziniame išvaizdos paveiksle akcentuojamas ir jos amžius, nes ji apibūdinama ir kaip jauna, ir kaip sena: *lygia kakta ar išvagota raukšlių*. Tai jog ji įsivaizduojama lygia kakta

ar išvagota raukšlių sufleruoja jos amžių, o amžius dažnai byloja apie žmogaus išmintį, jo patirtį. Šie pavyzdžiai leidžia teigti, jog tiesa gali būti jauna, t.y. nauja, dar negirdėta, ką tik atrasta, dar neatskleista, arba garbingo amžiaus – visiems seniai žinoma.

Abiejose kalbose tiesa konceptualizuojama kaip sena ar jauna remiantis jos fiziniais duomenimis. Lietuvių kalboje tiesos amžių galima suprasti iš jos kaktos raukšlių ar lygumo, o anglų kalboje sena tiesa – praplikusi (žr. Lentelė 8).

<i>amžius</i>	Lietuvių kalboje	Anglų kalboje
raukšlėta/lygia kakta	<i>Apgaulė turi kelti pasibjaurėjimą, o tiesa turi patikti, nepaisant to, ar mums ji <u>pasirodo lygia kakta, ar išvagota senatvės raukšlių.</u></i>	
praplikusi		<i>Bald <u>truth.</u></i>
sena	<i>Todėl auginant vaikus dar sykių aukso vertės pasirodo besanti <u>sena tiesa.</u> Tai <u>sena tiesa.</u></i>	<i>The old story, the <u>old truth,</u> the facts.</i>

Lentelė 8

Tiesos išvaizdos paveikslas abiejose kalbose papildomas duomenimis apie jos apsirengimą, ji gali vilkėti įvairiais rūbais, tačiau randama daugiausia pavyzdžių, kuriuose pabrėžiamas jos nuogumas. Tai, jog tiesą „galima apvilkti vienais ar kitais rūbais“ leidžia suprasti, jog žmonių sąmonėje egzistuoja supratimas, kad tiesa galima manipuliuoti, ją pridengti, perrengti, aprengti, t.y. paslėpti. Vis dėl to, dažnas tiesos nuogumas abiejose kalbose atskleidžia, kad nepridendta, nepagražinta tiesa niekam nėra maloni, bet būtent ji ir yra vertinga, jos yra siekiama. Lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje ji „aprengiama konkrečiais rūbais“, ko nerasta anglų kalbos metaforinėje raiškoje (žr. Lentelė 9).

su rūbais	<i>“<...><u>tiesa lengvai apvelkama tais ar kitais</u></i>	
-----------	---	--

	<u>ideologijų rūbais.</u> “	
nuoga	„Ne <u>nuoga tiesa</u> , ne kurčias principas, ne taisyklė ir ne įstatymas.“ Mūsų žemdirbiams aiškiai nepatiko „ <u>nuoga</u> “ tiesa, kurią atksleidė prezidentas.	<...>stripping away the deceptions and the half-truths which hitherto had veiled the <u>naked truth</u> of the case.

Lentelė 9

Kitos žmogui būdingos tiesos savybės aptinkamos lietuvių ir anglų kalbose yra gebėjimas komunikuoti. Lietuvių kalbos metaforinėje raiškoje aktualizuojama tiesos savybė kalbėti išreiškiamą stilistinę atspalvį turinčiomis leksemomis prabilti, reikalauti ir skelbti. Leksema prabilti suteikia papildomos informacijos ir atskleidžia, kad tiesa gali pradėti kalbėti, prašnekti, sukelti įspūdį tarsi kalbėjimas nėra įprastai būdingas tiesos bruožas. Skelbti taip pat papildo tiesos kalbėjimą, atskleidžia, kad tiesa savo kalbėjimu viešai garsina, skleidžia žinias. Reiklauti, t.y. primygtinai prašyti, versti ką atlikti sufleruoja ir dar kartą patvirtina, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje tiesa kalba ne šiaip sau, bet savo kalbėjimu kažko siekia.

Tarp kitų tik lietuvių kalbai būdingų tiesos savybių buvo aptiktos savybės bučiuotis bei susitikti su kitais, tai leidžia teigti, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje tiesa konceptualizuojama kaip draugiškas ir komunikabilus asmuo.

Anglų kalboje tiesa gali kalbėti ir atsakyti. Tiesos savybė atsakyti leidžia teigti, kad anglų kalbos pasaulėvaizdyje egzistuoja dialogo su tiesa fenomenas, ko lietuvių kalbos duomenyse rasti nepavyko (žr. Lentelė 10).

kalba/skelbia/atsako	<i>Antroji Taurioji <u>tiesa skelbia</u>, kad KENTĖJIMAS TURI PRIEŽASTĮ. <u>Prabyla</u> nuoga ir negailėstinga <u>tiesa</u>.</i>	<i>This type of doubt is silenced by facts, <u>answered by truth</u> and reassured by understanding. <u>Truth said</u> His words and His words spread in the world <...></i>
reikalauja	<i>Jis netaria, kaip <u>reikalauja</u></i>	

	<u>tiesa</u> , kad objektas tiesiai ir absoliučiai sąlygotas subjekto ir atvirkščiai;	
bučiuojasi, susitinka su kitais	<...>ištikima meilė ir tiesa <u>susitiks</u> , ramybė ir tiesa <u>pasibučiuos</u> "	

Lentelė 10

Abiejose kalbose tiesa įvardijama kaip keliautojas, kuris ieško/ randa kelią, veda juo kitus – yra vedlys. Lydėjimas akcentuojamas tik anglų kalboje (žr. Lentelė 11).

ieško kelio/suranda kelią	<...>kad kiekvienas galėtų pateikti savų argumentų ir kad <u>tiesa surastų kelią</u> pas žmones".	Gods <u>truth</u> will find it's way to your heart<...>
veda	Jei <u>tiesa veda</u> mus į gyvenimą Jėzuje, ji pasiekia savo tikslą.	<...> <u>truth</u> who <u>will guide</u> you into all truth.
lydi	"Ir šviesa, ir <u>tiesa</u> mūs žingsniu <u>telydi</u> "	

Lentelė 11

Kitą labai didelę metaforų grupę apima metaforiškai posakiai, kuriuose tiesa konceptualizuojama kaip žmogus kovotojas, kuris gali nugalėti, pralaimėti, išvaduoti, išlaisvinti, ji skinasi kelią, palaiko vieną ar kitą pusę, grumiasi. Tiesa-kovotojas yra drąsi, ji veda žmones keliu, nepasiduoda, net jei gali būti ištremta ir įkalinta.

Abiejose kalbose akcentuojamas vienos ar kitos pusės palaikymas, laimėjimas/pralaimėjimas, išlaisvinimas/išvadavimas, grumimasis/ kovojimas, tačiau ištrėmimas rastas tik lietuvių kalbos duomenyse.

Tiesos ištrėmimo aktualizavimas lietuvių kalboje atspindi kultūriškai specifišką lietuvių tautos patirtį, nebūdingą anglų kalbinei bendruomenei. Lietuvių tautos pasaulėvaizdyje giliai įsirėžusi karo trėmimų patirtis atsispindi ir lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje.

Tiesos-kovotojo įvaizdis papildo jos ankstesnes savybes ir dar labiau sukonkretina jos paveikslą, juk karys, kovojantis su savo amžinu priešu, šiuo atveju melu, kaip rodo pateikti pavyzdžiai, turi būti narsus, rimtas ir karingas. *Tiesos* kova - yra nenuilstanti ir amžina gėrio ir

blogio dvikova. Tai būdinga abiejų kalbų pasaulėvaizdžiams, tačiau jos ištrėmimas anglų kalboje nėra akcentuojamas (žr. Lentelė 12).

<i>tiesa</i>	Lietuvių kalboje	Anglų kalboje
laimi/pralaimi	<...> <u>tiesa</u> ir žmoniškumas <u>nugalės</u> smurtą ir melą. Į klausimą, kodėl <u>tiesa</u> <u>pralaimi</u> , vyskupas atsako klausimu, ar Kristus pralaimėjo?	Truth always wins <...>
palaiko vieną ar kitą pusę	B.Stosiūnas aptarė šį įvykį ir pripažino, <u>jog tiesa yra</u> <u>lietuvių pusėje</u>	But the truth was on his side <...>
išlaisvina/išvaduoja	Jūs pažinsite tiesą, ir <u>tiesa</u> <u>padarys jus laisvus.</u> Šventasis Raštas mokė, kad <u>tiesa atneša laisvę.</u> <...>atskleista <u>tiesa</u> <u>išvaduoja</u> iš spengiančios laukimo tylos.	In this truth they will be set free. <...>so that we too may be faithful witnesses to the truth which has set us free. The Truth Will Set You Free.
grumiasi/kovoja	Čia iš tikrųjų matome Kantą, <u>besigrumiantį su tiesa</u> ir siekiantį patvirtinti kartą priimtą tezę.	What I need to know is his wisdom, and this means wrestling with the truth of it until I can count on it myself.
gali būti ištremta	<...>pažinta ir aiškiai bei tobulai išreikšta <u>tiesa vėl bus</u> <u>ištremta.</u>	

Lentelė 12

Lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje aptinkama tiesos gimimo ir mirties akcentavimų, anglų kalboje nepavyko aptikti tokių pavyzdžių, taigi, galima teigti, kad lietuviams tiesa yra aktualesnė, jai skiriama daugiau dėmesio, nes jos metaforizacija yra detalesnė. Informacija gauta iš kalbinių metaforų atskleidžia, kad lietuvių kalbinėje sąmonėje užfiksuotas sunkus

tiesos gimimas ginčiuose, dialoguose bei atskleidžiamas „jos gyvybingumą naikinantis priešas – melas“.

Ši informacija apie tiesą taip pat ir jos tremties aktualizavimas (žr. Lentelė 12) leidžia rekonstruoti kiek kultūriškai specifiškesnį paveikslą užfiksuotą lietuvių kalbinės bendruomenės pasaulėvaizdyje (žr. Lentelė 13).

<i>tiesa</i>	Lietuvių kalboje	Anglų kalboje
gimimas	<p><i>Teisingai sakoma, kad <u>ginčiuose gimsta tiesa</u>.</i></p> <p><i>“Jis supranta, kad <u>tiesa gimsta ginče</u> ir jame niekas neturi paskutinio žodžio teisės.</i></p> <p><i><...>juk tik <u>per diskusijas ir dialogus gimsta tiesa</u>.</i></p>	
Mirtis/ gyvybės atėmimas	<p><i>Nuoga tiesa gali pasirodyti bjauri, bet <u>melas sunaikina jos gyvybingumą</u>.</i></p>	

Lentelė 13

Išanalizavus lietuvių ir anglų kalbose aptiktus TIESOS antropomorfizacijos atvejus, galima daryti išvadas, kad lietuvių pasaulėvaizdyje TIESOS konceptas šiuo aspektu detalizuojamas išsamiau, pateikiami konkretesni ir detalesni tiesos savybių įvardijimai, ji aktualizuojama ne tik kaip neįvardintas žmogus, bet jai priskiriami ir įvairūs pavidalai-vaidmenys: moteris, vergas, auka, draugas. Anglų kalboje tiesai apibūdinti skiriama mažiau detalių, jos antropomorfizacija kiek siauresnė, nes ji aktualizuojama kaip žmogus arba kaip gyvas padaras, tačiau abiejose kalbose antropomorfinis šio koncepto paveikslas gana turtingas ir platus.

Galima teigti, kad lietuvių tautos istorinė patirtis lėmė platesnį ir išsamesnį TIESOS paveikslą susidarymo vaizdinį. Tiesos kaip fenomeno klausimai istoriškai susiklosčiusiomis aplinkybėmis lietuvių kultūroje įrėžė ir kalboje užfiksavo daugiau detalių, suformavo šiek tiek kultūriškai specifiškesnę kalbinę koncepto TIESA raišką.

2.2. TIESA YRA DAIKTAS

TIESA YRA DAIKTAS - kita konceptualioji metafora, rekonstruota remiantis anglų ir lietuvių kalbų metaforiniais pasakymais, surinktais koncepto TIESA kalbinei raiškai iširti. Tiesa yra abstraktas, t.y. žodis, kuris pavadina tiesiogiai juslėmis nepatiriamus fenomenus ir kaip buvo minėta anksčiau, remiantis kognityvine lingvistika, abstraktai yra suvokiami pasitelkiant metaforinį mąstymą ir raišką. Šiame skyrelyje rekonstruota konceptualioji metafora atskleis kaip tiesą lietuvių ir anglų kalbinės bendruomenės suvokia kaip daiktą ir kokios daiktų savybės priskiriamos šiam fenomenui.

Analizuojant lietuvių ir anglų kalbų metaforiškus pasakymus, kuriais remiantis apibūdiama koncepto TIESA raiška buvo pastebėta, kad šiam konceptui yra priskiriamos įvairios daiktui būdingos savybės. Visų pirma, abiejų kalbų tiriamoje medžiagoje sąlygiškai daug metaforiškų posakių, kuriuose verbalizuota daug daiktams būdingų savybių, tačiau neįmanoma nustatyti koks tai konkrečiai galėtų būti daiktas (žr. Lentelė 14).

Abiejų kalbų pasaulėvaizdžiuose tiesa konceptualizuojama kaip matomas daiktas, kuris gali būti nuvalkiotas, nepatogus ir toks, kuriuo dalinamasi tarpusavyje su kitais bei kurį gavus reikia saugoti.

Tik lietuvių kalbos metaforiškuose pasakymuose buvo aptiktas tiesos konceptualizavimas brangiu, gražiu ir sunkiai įspraudžiamu daiktu. Šios savybės anglų kalbos metaforinėje raiškoje nebuvo rastos, anglų kalbos metaforinėje raiškoje tiesa konceptualizuojama kaip daiktas, kurį galima mesti (žr. Lentelė 14).

matoma	<i>Kaip žinoma, kad patikėtum tiesa, reikia ją pamatyti, o ne klausytis postringavimų.</i>	<i>To see the truth one must open <...></i>
nuvalkiota	<i>Tai tik nuvalkiota tiesa, nes bendroji valia reiškia visuomeninį gėrį.</i>	<i>It is the same weary truth <...></i>
brangi ir graži	<i><...>kadangi tiesa yra labai graži ir brangi, ir kuri pas</i>	

	<i>patį Dievo Majestotą stovi<...> Nieko nepaveiksi, tiesa brangiai kainuoja, kai rėži ja per dukters širdį.</i>	
nepatogi	<i>Mums labai reikalinga tiesa, net jei ji nepatogi netik mums, bet ir pasaulio galingiesiems.</i>	<i><...> unless the truths being told are inconvenient<...></i>
dalinamasi tarpusavyje	<i><...>kai regintieji neištvėdavo žinojimo naštos ir, apie nieką negalvodami, puldavo "pasidalyti tiesa".</i>	<i>Share the Truth with your Friend and <...></i>
sunkiai įsraudžiama	<i>Kita tiesa yra skaudesnė, ir ją sunku įsprausti į juridinę "Prokrusto lovą"!</i>	
turi būti saugoma	<i><...> saugoti tiesą netgi ten, kur ji jiems netgi nepasiekiamas.</i>	<i>Guard the truth that has been entrusted to you by the Holy Spirit.</i>
galima mesti		<i>She narrowed her eyes and threw the cruel truth at him.'</i>

Lentelė 14

Tiriant metaforinę abiejų kalbų raišką rasta pavyzdžių, kuriuose aktualizuojama tiesos-daikto forma, kuri abiejose kalbose veikiama įvairių faktorių kinta arba yra keičiama. Anglų kalbos metaforiškoje raiškoje akcentuojamas tiesos formos keitimas ją lenkiant, t.y. pritaikant, taip pat rastas pavyzdys kuriame tiesa plečiasi, taigi anglų kalbos pasaulėvaizdyje egzistuoja tiesos kaip lankstaus daikto įvaizdis.

Lietuvių kalbos metaforiškuose pasakymuose akcentuojamas tiesos mažėjimas, traukiamasis, nykimas, tai leidžia teigti, kad abiejose tiriamosiose kalbose tiesa turi savybę keisti formą (žr Lentelė 15).

turi pavidalą	<i>Kūrinio sukurtumas reiškia: <u>tiesa yra įtvirtinta pavidale.</u></i>	<i><u>Truth</u> regains its <u>form</u> again after<...></i>
traukiasi, mažėja, nyksta	<i>Dažniausiai <u>tiesa</u> nuo pakeltų balsų <u>traukiasi, mažėja, nyksta</u><...></i>	
plečiasi		<i>There are limits, of course, to the distance that <u>truth</u> <u>will stretch.</u></i>
pritaikoma		<i>It is fascinating to study the way that they <u>bent the truth</u> to promote a saleable product. For the Newtown abbey four have admitted to <u>bending the truth</u> when psychic Uri Geller was Kelly's TV guest recently.</i>

Lentelė 15

Daiktui priskirtos formos savybės taip pat papildomos ir duomenimis apie tiesos dydį. Abiejose kalbose tiesa akcentuojama kaip didelė. Anglų kalbos metaforiškuose pasakymuose tiesa konceptualizuojama kaip sunki, gili ir galinti turėti netgi lygius: aukštesnį ir žemesnį. Lietuvių kalboje rastas pavyzdys, kuriame neįvardintas konkretus jos dydis, ji yra neišmatuojama, nes kaip matoma pavyzdyje (žr. Lentelė 16) <...>*tiesa negali tilpti <...>žmogaus sąmonėje, taigi viena aišku: ji didesnė nei žmogaus sąmonė, kuri yra neišmatuojama. Kitame tik lietuvių kalbos duomenyse rastame pavyzdyje šis tiesos dydžio konceptualizavimas dar sustiprinamas: Kokia **plati yra ta tiesa**, kurioje yra visa, kas teisinga, ir*

už kurios yra tik niekas ir klaida. Taigi, galima teigti, kad lietuvių kalbinė bendruomenė neįsivaizduoja konkretaus tiesos-daikto dydžio, ji lietuvių sąmonėje yra didelė ir neišmatuojama (žr. Lentelė 16).

nenustatyto dydžio	<i>Idėjos būvimo sfera - dialogiškas bendravimas tarp sąmonių, nes tiesa apie būtį negali tilpti paskiro žmogaus sąmonėje.</i>	
plati	<i>Kokia plati yra ta tiesa, kurioje yra visa, kas teisinga, ir už kurios yra tik niekas ir klaida<...></i>	
didelė	<i>Tačiau tiesa šįkart didesnė už spaudą - ji nė kiek nepakenkia A. Brazausko prestižui visuomenės akyse</i>	<i>When this big truth slides out it will cause the<...></i>
sunki		<i><...>and pulls a face as she discovers the weighty truth</i>
gili		<i><...> the fact that it promoted a desirable objective or that it reflected a profound truth.</i>
aukštesnio/žemesnio lygmens		<i><...>traditional distinction between higher and lower levels of truth can be applied to him <...></i>

Lentelė 16

Tiriant kalbinius metaforas abiejose kalbose rasta sąlyginai daug atvejų, kai tiesa konceptualizuojama kaip paslėptas daiktas. Abiejose kalbose ji yra konceptualizuojama kaip

paslėpta, galima (ne)rasti, atskleidžiama/išaiškinama jos buvimo ir slypėjimo-paslėpimo vieta (žr. Lentelė 17).

<p>paslėpta</p>	<p><...> ir <u>paslėptoji tiesa</u> <i>randama ne vien fiktyviuose pasakojimuose.</i> <...>bet toji <u>tiesa</u> <i>slepiama nuo bręstančio jaunimo, kuris auga semdamasis iškraipytas žinias iš draugų.</i></p>	<p><...> people had taken part in the investigation for the <u>truth</u> to remain <u>hidden</u> for ever.'</p>
<p>randama/atkleidžiama/išaiškinama</p>	<p>Tokiu atveju <u>tiesa</u> <i>įsivaizduojama lyg koks daiktas, kurį galima <u>surasti ar nesurasti</u>, panašiai kaip ieškant grybų<...></i> <i>Žmogus yra klystantis, ir ne visa <u>tiesa</u> jam <u>prieinama</u>.</i></p>	<p><i>James Bond (ITV, 9.20pm) <u>reveals</u> the <u>truth</u> behind those daring stunts.</i> <...>he went to the doctor and <u>found out the truth</u>. She could not <u>reveal</u> the <u>truth</u>, because it was not hers to tell. <i>But now <u>the truth is out...</u></i> Rorty is claiming to have <u>discovered</u> the <u>Truth</u>.</p>
<p>slypinti</p>	<p>„kažkokia už žodžių <u>slypinti tiesa</u>, kurią pati prisipažinimo forma paverčia mirguliuojančiu ir nepasiekiamu dalyku”</p>	<p>Erm the <u>truth lies</u> somewhere in between I suspect.</p>

Lietuvių kalbos metaforiškuose pasakymuose aptikta salyginai daug pavyzdžių, kuriuose tiesa konceptualizuojama kaip daiktas, kuris nusėda, iškyla, išplaukia, išnyra. Anglų kalbos duomenyse to aptikti nepavyko. Taigi, galima teigti, kad lietuvių kalbinės bendruomenės sąmonėje egzistuoja tiesos kaip nesunaikinamo t.y. nenuskandinamo daikto vaidzinys.

nusėda	Vis dėlto kaip taikliai pastebėta, <u>tiesa nusėda</u> banalybių pavidalu.	
iškyla	<i>Bet <u>tiesa</u> anksčiau ar vėliau <u>iškyla</u>.</i> <i>Bet <u>iškilo tiesa</u>.</i> <i>Vadinasi, <u>tiesa iškyla</u> iš nieko?</i>	
plaukia/išplaukia/išnyra	<i>„Mūsų svajonėse užspausta <u>tiesa</u> kartais <u>išplaukia</u> į paviršių“</i> <i>Erazmas tuo pačiu triūsu pasiekė, kad ir pati šventoji <u>tiesa išnirtų</u> iš Kimerų tamsos.</i>	

Lentelė 18

Analizuojant abiejų kalbų metaforinę raišką aptikta nemažai pavyzdžių, kuriuose tiesa yra įvardijama kaip konkretus daiktas, su būtent tam daiktui būdingais bruožais ir savybėmis.

TIESA YRA DAIKTAS konceptualiajai metaforai, rekonstruoti remiantis anglų ir lietuvių kalbų metaforiniais pasakymais, surinktais koncepto TIESA kalbinei raiškai iširti, galima priskirti ir kitą tiesą kaip daiktą konceptualizuojančią metaforinių pasakymų grupę, kuria remiantis galima rekonstruoti konceptualiąją metaforą TIESA YRA TALPYKLA/BUVEINĖ. Šie metaforiniai posakiai tiesą konceptualizuoja kaip daiktą, kuriame kažka telpa, tokį, kuriame galima gyventi, į kurį galima įeiti, t.y. konceptualizuoja tiesą kaip talpyklą ar buveinę.

Tiesai priskiriamos talpyklai būdingos savybės aptinkamos abiejose kalbose. Tiek lietuvių, tiek anglų kalbos pasaulėvaizdžiuose tiesa konceptualizuojama kaip talpykla, kurioje kažkas gali būti rasta, nes ten yra, t.y. šioje talpykloje gali būti sudėti daiktai, kurių ten galima ieškoti ir juos ten rasti. Lietuvių kalbos metaforiniuose pasakymuose „buvimas tiesoje“ verbalizuojamas leksema glūdėti, kuri suteikia papildomos informacijos apie to daikto ar reiškinių buvimą, t.y. papildo, kad tai, kas ten yra, yra tarsi paslėpta. Daikto ar reiškinių paslėpimas sustiprinamas ir pavyzdžiais, kuriuose tiesiogiai įvardijimas slypėjimas tiesoje. Taigi, remiantis šiais pavyzdžiais galima teigti, kad lietuvių pasaulėvaizdyje egzistuoja tiesos kaip talpyklos, kurioje kažkas slepiama įvaizdis.

Anglų kalboje tiesa taip pat konceptualizuojama kaip talpykla, kurioje kažkas yra sudėta, tačiau aptinkama pavyzdžių, kuriuose tiesa konceptualizuojama kaip talpykla, kurioje galima nuskęsti, taigi tai leidžia teigti, kad anglų kalbos pasaulėvaizdyje tiesa konceptualizuojama kaip pavojinga gyvybei talpykla (žr. Lentelė 22)

glūdėti	<p><...>šioje sąvokoje esmė yra savimonė, kuri sau yra visa tiesa, ir šioje <u>tiesoje glūdi</u> visa jos tikrovė.</p> <p>Šioje didžiojoje religijos <u>tiesoje glūdi</u> kiekvienos tikros valstybinės išminties dvasia<...></p> <p><...>nelygybė kaip negatyvumas, kaip savastis, pati betarpiškai dar <u>glūdi tiesoje</u> kaip tokioje.</p>	
būti	<p>Būti žmogumi ar būti žmogiškai - vadinasi, siekti tiesos arba <u>būti tiesoje</u>.</p> <p><...><u>likite visuomet tiesoje</u> ir drąsiai ją liudykite visoje jos pilnatvėje.</p>	<p><...>guide me <u>in your truth</u> and teach me, for you are God my Saviour.</p>

gali būti sudėti daiktai	<i>Daiktų tvarka tiesoje yra tokia pat kaip buvime.</i>	<i>The Gospel of Truth contains poetry about Jesus that is as beautiful as<...></i>
slypėti	<i>Juk jei geometrinės figūros slypi tiesoje arba tiesa <...> <...>ir šioje tiesoje slypi ir kiti momentai<...></i>	
rasti/ieškoti	<i>Maža to, žmogus nebėra įsitikinęs, jog tik tiesoje jis gali rasti išganymą.</i>	<i><...>find the answer in My Truth<...></i>
nuskęsti		<i>In the Truth we shall all sink<...></i>

Lentelė 22

Kita grupė abiejose kalbose aptiktų metaforinių pasakymų konceptualizuoja tiesą kaip žmogaus buveinę, kurioje būdamas žmogus gyvena, gali į ją įeiti/apsilankyti joje, stovėti joje bei nurimsta joje būdamas. Akivaizdu, kad abiejų kalbų pasaulėvaizdžiuose tiesa konceptualizuojama kaip buveinė, kurioje žmogus jaučiasi saugus ir kurioje gali gyventi, tarsi savo namuose.

Lietuvių kalbos metaforiniuose pasakymuose randama atvejų kai tiesa konceptualizuojama kaip buveinė, kurioje žmogus gali susitikti su kitais, kas nebūdinga anglų kalbos metaforinei raiškai. Anglų kalboje tiesa konceptualizuojama kaip buveinė į kurią žmogus gali grįžti, ko lietuvių kalbos medžiagoje nebuvo aptikta (žr. Lentelė 23).

nurimstama	<i><...> žmogaus prigimties laimės troškimą, prigimties, kuri nori nurinti tiesoje. <...>tiesoje mūsų dvasia patiria gilia ramybę <...></i>	<i>To take comfort in the simple truth about Hard Times<...></i>
galima apsilankyti/įeiti	<i><...>jis tik laukia išsaugančiųjų, kai šaukiasi ir tikisi jų apsilankymo jo tiesoje.</i>	<i><...>and I will walk in your truth</i>

susitikti su kitais	<i>Paradoksaliai kalbant, grynojo santykio <u>tiesoje</u> žmogus "<u>susitinka</u>" su niekiu, kuris kartu suvokiamas kaip "kažkas".</i>	
gyventi	<i><...> kiek jis klauso savo sąžinės ir <u>gyvena tiesoje</u>. <...>kuris kaip norėjimas <u>apsigyvena kūrinio tiesoje</u> <...> <u>Gyventi</u> šioje Dievo <u>tiesoje</u><...></i>	<i>I have tried all my life to <u>live in Truth</u>. <...>central theme of Havel's political writings has been' To <u>live in truth</u>'.</i>
stovėti	<i><...>ir kad mes visi kaip vienos šeimos vaikai <u>stovėtume tiesoje</u><...></i>	<i>Stepping into our own personal power requires that we learn to <u>stand in</u> the center on our <u>truth</u> and own how we really feel.</i>
grįžti į ją		<i>A far shout calls <u>me back to truth</u>.</i>

Lentelė 23

Tiek anglų tiek lietuvių kalbose tiesa konceptualizuojama kaip maistas. Lietuvių kalbos duomenyse aptiktas pavyzdys, kuriame tiesa aktualizuojama kaip valgoma ir išryškinama galimybė ja misti. Anglų kalbos duomenyse tiesa įvardijama kaip maistas esantis lėkštėje, taip pat tai gali būti pilnas puodelis (tiesos) ar tik trupinėlis. Abiejų kalbų duomenyse rasta sąlyginai daug pavyzdžių kai akcentuojamas tiesos skonis, t.y. ji gali būti ir karti, ir saldi tiek lietuvių tiek anglų kalboje (žr. Lentelė 19).

valgoma	<i><...>valdomas iš šalies, nes <u>mintą</u> pasyviai <u>valgoma</u> anonimine "objektyvia" <u>tiesa</u>.</i>	
---------	--	--

gabaliukas lėkštėje		<...>the readers do not need to think, because every <u>bit of truth is presented on a plate.</u>
puodelis pilnas tiesos		This house of treasures, the immaterial ideas, the cups of <u>truth</u> that Gide wrote about, cups that can never run dry!
trupinėlis		I started by postulating that there was <u>a grain of truth</u> in all folklore and legend.
saldi	<u>Nepasaldinta tiesa</u> , kad dabar susiduriame su beprecedentėmis ekologinėmis ir <..>	<u>SWEET TRUTH</u> : Dentists want to fight tooth decay.
karti	Pati laikausi principo "geriau karti <u>tiesa</u> į akis". <...> <u>karti tiesa</u> ta, kad „nėra, ačiū Dievui, jokios išorinės jėgos<...> Bet, žinoma, geriau <u>karti tiesa</u> nei saldus melas, tad klausimai vis dėlto buvo užduoti.	She stiffened beside him in the darkness, absorbing the <u>bitter truth</u> . But today, 61-year-old Jean knows the <u>bitter truth</u> . What this criticism draws attention to is the <u>bitter truth</u> about teachers. It might have taken them six months or longer to discover the <u>bitter truth</u> .

Lentelė 19

Kaip parodė metaforiškų pasakymų tyrimas, tiek anglų tiek lietuvių kalbinėje sąmonėje tiesa gali būti siejama su daiktu, kuriam būdinga savybė šviesti, t.y. rekonstruojamas tiesa yra šviesa modelis tiek lietuvių tiek anglų kalbose.

Abiejose kalbose rasta pavyzdžių, kuriuose aktualizuojama savybė apšviesti/nušviesti spinduliais, taip pat šviesos savybė rasti properšą ir pro ją prasiskverbus šviesti. Remiantis šiais kalbiniais duomenimis galima teigti, kad abiejų kalbų pasaulėvaizdžiuose tiesa yra konceptualizuojama kaip šviesa, kuri kartais, kad galėtų šviesti turi paieškoti properšos. Ši tiesos konceptualizacija atskleidžia, kad tiek lietuvių tiek anglų pasaulėvaizdžiuose egzistuoja sunkios tiesos kaip fenomeno pasireiškimo sąlygos.

Tik anglų kalbos metaforiškuose pasakymuose buvo aptiktas pavyzdys kai konceptualizuojami tiesos-šviesos atspalviai, lietuvių kalbos metaforinėje raiškoje to nebuvo aptikta (žr. Lentelė 20).

<p>apšviečia/spinduliais nušviečia</p>	<p><...><u>tiesa apšviečia</u> į Viešpaties pažinimą ir meilę šitaip vedamo žmogaus protą ir formuoja jo laisvę<...> <...><u>tiesa</u> akivaizdumo <u>spinduliais nušviečia</u> jo dvasią.</p>	<p><i>A myth, for Lewis, was a' real though unfocused <u>gleam of truth</u> falling on human imagination'. <...>even the heroes of Scripture are displayed in the cold <u>light of truth.</u></i></p>
<p>švietimas pro properšą</p>	<p><i>Atradau, kad Evangelijos <u>tiesa rado properšą</u> mūsų ordino prieblandoje ir <u>švietė</u> iš refektorijaus kaip galingas švyturys naktyje.</i></p>	<p><i>It shows the <u>truth</u> does <u>shine through</u> sometimes.'</i></p>

atspalviai		<...> <i>the high levels of concern among communicators concerning the propaganda and various shades of truth' that filled both the electronic and print media during the war.</i>
------------	--	---

Lentelė 20

Abiejose kalbose rasta keletas pavyzdžių, kuriuose tiesa įvardijama kaip konkretus daiktas, pavyzdžiui lietuvių kalboje ji konceptualizuojama kaip ginklas, anglų kalbos duomenyse aptiktas pavyzdys, kur tiesa taip pat konceptualizuojama kaip ginklas, tačiau sukonkretinant, jog tai kardas (žr. Lentelė 21). Taip pat abiejose kalbose ji konceptualizuojama kaip veidrodis, lietuvių kalboje tiesiogiai: daugiabriaunis, o anglų kalboje aktualizuojama veidrodžio savybė atspindėti (žr. Lentelė 21).

Lietuvių kalbos duomenyse tiesa taip pat konceptualizuojama kaip matavimo vienetas kuriuo gali būti kažkas matuojama, rašymo priemonė, kuria perbraukiama kas parašyta ir muzika, kuri skamba; anglų kalbos duomenyse tokių atvejų aptikta nebuvo (žr. Lentelė 21).

<i>ginklas</i>	<i>Visada tiesa yra didžiausias ginklas, o ne aptakumas.</i>	
kardas		<i>He is clothed in white, his sword is truth, <...></i>
veidrodis	<i><...> kūrinio tiesa, kuri kaip daugiabriaunis veidrodis rodo drauge ir tradicijos inertiškumą ir kūrinio naujumą</i>	<i>Truth reflects the inner spirit <...></i>
matavimo vienetas	<i><...> nieko nematuotume tiesa ir dora <...></i>	

rašymo priemonė	<i>"Vyksta karas dėl kranelių ir lovio", - sako rinkėjai, brutalokai suformuluota tiesa perbraukdami chrestomatinį šūkį "Vardant...".</i>	
muzika	<i><...>kurių <u>tiesa skambės</u> <u>harmoningu rezonansu</u> amžiniesiems - Gėrio, Grožio, Tiesos idealams.</i>	

Lentelė 21

Išanalizavus lietuvių ir anglų kalbose aptiktus TIESOS sudaiktinimo atvejus galima daryti išvadas, kad lietuvių kalboje koncepto TIESA raiška yra šiek tiek detalesnė nei anglų kalboje. Lietuvių kalboje tiesai yra priskiriama daugiau daiktams būdingų savybių, jos detalesnės. Tik lietuvių kalboje rekonstruotas tiesos kaip neskežtančio daikto įvaizdis, kuris anglų kalbos duomenyse nebuvo aptiktas (žr. Lentelė 19).

Tačiau nepaisant skirtumų, vis dėl to tiesos kaip daikto konceptualizavimas yra labai panašus abiejose kalbose ir ryškesnių kultūriškai specifinių skirtumų aptikti nepavyko.

IŠVADOS

Kalboje užfiksuotas kiekvienos kalbinės bendruomenės pasaulio suvokimas. Tyrinėjant kalbą galima atskleisti ta kalba kalbančiųjų tautos mentalitetą, nustatyti jos vertybes, kitaip sakant atskleisti jų pasaulėvaizdį, kuris atsispindi kalboje. Kiekvienos tautos mąstymas yra skirtingas, įvairūs vidiniai ir išoriniai faktoriai įtakoja ir formuoja atitinkamas sąmonėje fiksuojamas pasaulėvaizdžio supratimo struktūras – konceptus, kurių turinys dėl šių priežasčių pasižymi nacionaline specifika.

Šiame darbe laikytasi nuomonės, kad konceptas yra mąstymo vienetas, informacija apie kažką, esantį žmonių, kalbančių ta pačia kalba, sąmonėje. Nagrinėjant konceptą TIESA lietuvių ir anglų kalbose, buvo galima tikėtis atrasti daug panašumų, nes tiesa yra universalus fenomenas visame pasaulyje, tačiau taip pat tikėtasi rasti ir skirtumų dėl individualios kalbinių bendruomenių istorinės, kultūrinės, geografinės ir kt. patirties. Dėl šios priežasties darbo tiklas buvo išsiaiškinti ir palyginti koncepto TIESA sampratą remiantis šių kalbų metaforiniais posakiais.

Analizuojant TIESOS konceptą remtasi 321 pavyzdžiu iš lietuvių kalbos tekstyno ir 276 pavyzdžiais iš anglų kalbos tekstyno. Naudojantis tekstynų medžiaga rekonstruotos dvi pagrindinės konceptualiosios metaforos: TIESA YRA GYVA BŪTYBĖ ir TIESA YRA DAIKTAS. Taigi, galima teigti, kad iš pirmo žvilgsnio TIESOS konceptualizacija abiejose kalbose yra vienoda. Atlikus išsamesnę konceptualiųjų metaforų analizę buvo nustatyta, kad abiejose kultūrose gana daug panašumų, tačiau galima aptikti ir gana savitų koncepto TIESA aktualizuojamų bruožų.

Konceptualiosios metaforos TIESA YRA GYVA BŪTYBĖ analizė atskleidė, kad abiejose kalbose šis konceptas yra aktualizuojamas kaip gyvenanti, judanti ir charakterio bruožus turinti gyva būtybė. Tačiau lietuvių kalboje šis tiesos vaizdinys yra ryškesnis ir išsamesnis, nes jam konceptualizuoti pasitelkiami įvairių stilistinių atspalvių turintys žodžiai, kurie apie tam tikrą aktualizuojamą savybę suteikia daugiau papildomos informacijos.

Abiejose kalbose TIESA labai panašiai konceptualizuojama kaip žmogus, kuris žinoma yra gyva būtybė, todėl konceptualioji metafora TIESA YRA ŽMOGUS yra priskirta gyvos būtybės kategorizacijai. Tiesa – žmogus abiejose kalbose turi labai panašias teigiamas ir neigiamas charakterio savybes, būdo bruožus, tiesos išvaizdos paveikslas taip pat labai panašus, tačiau galima išskirti tokius niuansus, kad lietuviai tiesos amžių aktualizuoja pasitelkę kaktos (su raukšlėmis ar be) įvaizdį, o anglų kalboje amžiui aktualizuoti būdingas galvos (praplikusi) vaizdinys.

Abiejų kalbų medžiagoje aptiktas tiesos – kario ir keliautojo įvaizdis, kuris yra aktualizuojamas gana panašiai, tačiau lietuvių kalbos medžiagoje aptikta tiesos – kario aktualizacija būti išstremtam, toks tiesos vaizdinys nebūdingas anglų kalbai, o lietuvių kalboje jis yra kultūriškai specifinis, nes atspindi Lietuvių tautos pasaulėvaizdyje giliai įsirėžusią karo trėmimų patirtį užfiksuotą lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje.

Kitas tik lietuvių kalbai būdingas tiesos konceptualizavimo niuansas – tiesos kaip konkretaus žmogaus aktualizavimas, kuris nebuvo aptiktas anglų kalbos medžiagoje. Lietuvių kalboje tiesa gali įgyti tokius pavidalus: draugo, vergo, moters, aukos, žmogaus, kurie metaforiniuose pasaymuose įvardijami tiesiogiai, kiti tiesos pavidalai: karys, keliautojas ir žmogus yra rekonstruojami abiejose kalbose remiantis jų kalbinėje medžiagoje užfiksuota informacija.

Lietuvių kalbai būdingas tiesos gimimo ginčiuose ir diskusijose aktualizavimas anglų kalbos medžiagoje nebuvo aktualizuojamas, taigi, remiantis visa kalbine medžiaga galima daryti išvadas, kad konceptas TIESA lietuvių kalboje antropomorfizuojamas ne tik detaliau, bet ir kultūriškai specifinių šio koncepto bruožų aptinkama daugiau.

Kita konceptualioji metafora rekonstruota remiantis abiejų kalbų metaforiniais pasakymais – TIESA YRA DAIKTAS. Abiejose kalbose tai formą turintis daiktas, kuris gali būti paslėptas, rastas, tačiau lietuvių kalboje tiesa kaip daiktas konceptualizuojama pasitelkus neskežtančio daikto įvaizdį. Lietuvių kalbinės bendruomenės sąmonėje egzistuoja tiesos kaip nesunaikinamo daikto įvaizdis, taip pat šioje kalbose ji aktualizuojama kaip brangus ir gražus daiktas, neišmatuojamos dydžio, taigi galima daryti išvadas, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje tiesos kaip daikto konceptualizacija yra paremta tautos individualia istorine patirtimi ir tiesa kaip fenomenas ir vertybė lietuviams yra svarbesnė ir aktualesnė nei anglų kalbinei bendruomenei.

Kita konceptualioji metafora rekonstruota remiantis lietuvių ir anglų kalbų metaforiniais pasakymais konceptualizuojančiais tiesą kaip daiktą yra TIESA YRA TALPYKLA/BUVEINĖ. Tiesa abiejose kalbose aktualizuojama kaip talpykla labai panašiai: joje gali būti kažkas sudėta ir rasta. Tačiau lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje egzistuoja tiesos kaip talpyklos, kurioje kažkas slepiama įvaizdis, o anglų kalbos pasaulėvaizdyje tiesa konceptualizuojama kaip pavojinga gyvybei talpykla, kurioje galima nuskęsti.

Abiejose kalbose tiesa aktualizuojama kaip buveinė, tiksliau žmogaus buveinė, kurioje žmogus jaučiasi saugus ir kurioje gali gyventi, tarsi savo namuose.

Konceptas TIESA abiejose kalbose aktualizuojamas kaip maistas, su jam būdinga savybe skonių: saldus arba kartus. Lietuvių kalboje tiesiogiai įvardijant, kad tiesa yra valgoma, o anglų

kalbos pasaulėvaizdyje tiesa kaip maistas aktualizuojama pasitelkus su maistu susijusius vaizdinius: trupinėlis, gabaliukai lėkštėje, pilni puodeliai.

Abiejose kalbose rasta pavyzdžių, kuriuose tiesa akonceptualizuojama kaip šviesa, kuri gali apšviesti/nušviesti spinduliais, taip pat šviesos savybė rasti properšą ir pro ją prasiskverbus šviesti. Ši tiesos konceptualizacija atskleidžia, kad tiek lietuvių tiek anglų pasaulėvaizdžiuose egzistuoja sunkios tiesos kaip fenomeno pasireiškimo sąlygos. Tačiau anglų kalbos medžiagoje aptiktas pavyzdys, kuriame tiesa įvardijama turinti atspalvius, taip pat ankstesnėje tyrimo dalyje, kurioje tiesa konceptualizuojama kaip dydį turintis objektas buvo aptiktas atvejis kai aktualizuojama tiesos savybė būti aukštesnio ar žemesnio lygio, šie pavyzdžiai leidžia teigti, kad anglų kalbinės bendruomenės sąmonėje egzistuoja tiesos kaip įvairiaspalvio ir įvairaus lygio fenomeno vaizdinys.

Taip pat reikia paminėti, kad buvo aptikta pavienių pavyzdžių kuriuose tiesa konceptualizuojama kaip įvairūs daiktai abiejose kalbose: veidrodis, ginklas. Lietuvių kalboje toks konceptualizacijos spektras platesnis, nes tiesa dar gali būti tokiais daiktais kaip: matavimo vienetas kuriuo gali būti kažkas matuojama, rašymo priemonė, kuria perbraukiama kas parašyta ir muzika, kuri skamba; anglų kalbos duomenyse tokių atvejų aptikta nebuvo.

Išanalizavus lietuvių ir anglų kalbose aptiktus TIESOS sudaiktinimo atvejus galima daryti išvadas, kad lietuvių kalboje koncepto TIESA raiška yra šiek tiek detalesnė nei anglų kalboje. Lietuvių kalboje tiesai yra priskiriama daugiau daiktams būdingų savybių, jos detalesnės.

Atlikus anglų ir lietuvių kalbų konceptualiųjų metaforų analizę koncepto TIESA kalbinei raiškai nustatyti paaiškėjo, kad tiesos suvokimas gretinamose kalbose yra labai artimas, tačiau aptinkama ir skirtumų, būdingų tik vienai ar kitai kalbai, taip pat išaiškėjo, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje tiesa yra labiau kultūriškai specifiška.

Konceptas TIESA lietuvių ir anglų kalbose: konceptualiųjų metaforų analizė

Santrauka

Šio magistro darbo objektas konceptas lietuvių ir anglų kalbose reprezentuojamas leksemomis *tiesa/truth*. Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad konceptas yra mentalinis vienetas, kuriame užkoduota visa žmonių sąmonėje esanti informacija, o raktas, tai informacijai pasiekti – žodis (kalbos vienetas). Taigi, pasirinkus būtent žodį, tiksliau – metaforas šių kalbų analizei ir bus siekiama įgyvendinti tikslą - nustatyti šių kalbų pasaulėvaizdžiuose slypinčius koncepto TIESA/TRUTH panašumus ir skirtumus. Siekiant įgyvendinti tikslą užsibrėžta įgyvendinti šiuos uždavinius: 1. Išnagrinėti mokslinę literatūrą, susijusią su koncepto analize ir metaforų teorija; 2. Išrinkti iš anglų ir lietuvių kalbų tekstynų metaforinius pasakymus su leksemomis *tiesa/truth*; 3. Atlikti gretinamąją anglų ir lietuvių kalbų metaforiškų posakių su leksemomis *tiesa/truth* analizę ir rekonstruoti konceptualiąsias metaforas. Užsibrėžtiems uždaviniams atlikti, taikyti šie metodai: Mokslinės literatūros analizė. Konceptualiųjų metaforų analizė. Gretinamoji analizė. Aprašomasis metodas. Šio magistro darbo tyrimu siekiama atsakyti į probleminį klausimą: ar koncepto TIESA/TRUTH kalbinė raiška lietuvių ir anglų kalbose yra univerali ar labiau kultūriškai specifiška.

Teorinėje darbo dalyje supažindinama su kalbos pasaulėvaizdžio sąvoka, bei pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatu – konceptu, aprašomas metaforizacijos procesas ir jo rezultatas – konceptualioji metafora.

Medžiaga tyrimui tyrimui, t.y. metaforiniai pasakymai, buvo surinkti iš Dabartinio lietuvių kalbos tekstyno (321 atvejais) ir anglų kalbos tekstyno (276 atvejais) British National Corpus.

Taikant kognityvinės lingvistikos metaforų teoriją nustatytos dvi pagrindinės konceptualiosios metaforos: TIESA YRA GYVA BŪTYBĖ ir TIESA YRA DAIKTAS, kuriose dar išskiriamos kelios smulkesnės konceptualiosios metaforos: TIESA YRA ŽMOGUS, TIESA YRA TALPYKLA/BUVEINĖ.

Naudojantis tekstynų medžiaga atliktas tyrimas ir nustatyta, kad iš esmės koncepto TIESA kalbinė raiška lietuvių ir anglų kalbose panaši, tačiau vis dėl to lietuvių kalboje dėl kultūriškai specifinės istorinės tautos patirties šis konceptas aktualizuojamas ne tik detaliau, bet ir to pasekoje kultūros aksiologinėje sitemoje yra vertingesnis ir svarbesnis.

Concept of TRUTH in Lithuanian and English languages: Conceptual Metaphor Analysis

Summary

The object of this thesis is concept in Lithuanian and English languages represented by lexemes *tiesa/truth*. Concept in this thesis is considered as a mental unit which reflects all information that is formed in human conscience, the key to that information is word (lexical unit). Therefore, the words, i.e. metaphors were chosen as a means of conducting the analysis in the above mentioned languages seeking to achieve the aim. The aim of this thesis is the identification of *TRUTH* concept similarities and differences existing in Lithuanian and English language worldviews. In order to achieve this aim the following objectives have been set: 1. to analyze theoretical literature concerning conceptual analysis and metaphor theory; 2. to gather metaphorical expressions with lexemes *tiesa/truth* from English and Lithuanian languages; 3. to conduct comparative analysis of English and Lithuanian expressions with lexemes *tiesa/truth* and to reconstruct conceptual metaphors. To achieve the above mentioned objectives the following methods have been applied: Metaanalysis. Conceptual metaphor method. Comparative method. Descriptive method. The research of this thesis is aiming to answer the question: is linguistic expression of concept TIESA/TRUTH in Lithuanian and English languages universal or more culture specific?

In the theoretical part of the thesis the definitions of worldview and concept – which is the result of worldview formation in human conscience, are provided as well as the description of metaphorization process and its result – conceptual metaphor are discussed.

The corpus for the analysis, i.e. metaphorical expressions were gathered from Lithuanian corpus *Dabartinis lietuvių kalbos tekstynas* (321 examples) and British National Corpus (276 examples).

By application of cognitive linguistics metaphor method two basic conceptual metaphors were reconstructed: TRUTH IS A LIVING BEING and TRUTH IS AN OBJECT. Under each main metaphor there are few smaller ones reconstructed as well, for instance TRUTH IS A HUMAN BEING, TRUTH IS A CONTAINER.

After the analysis was performed it was found out that fundamentally the linguistic expression of concept TRUTH in Lithuanian and English languages is similar, however in Lithuanian languages due to specific historical experience of the nation truth is conceptualized

not only in more detail and more cultural specifically but as well is more important and valuable in the whole Lithuanian axiological system.

LITERATŪRA

1. Bartminsky, J. *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. Sheffield: Equinox Publishing, 2009.
2. Baldauf, Ch. *Metapher und Kognition: Grundlagen einer neuen Theorie der Alltagsmetapher*. Frankfurt/M: Peter Lang, 1997.
3. Budvytytė, A. Toliekienė R. *Akys, siela, širdis ir kitos talpyklos*. Šiaulių universitetas. [Žiūrėta 2014 04 03] Internetinė prieiga: <https://www.filologija.vukhf.lt/4-9/doc/Budvytyte.doc>
4. ЧЕРНИКОВ, М.В., *Концепты "правда" и "истина" в русской культурной традиции*. ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ И СОВРЕМЕННОСТЬ. 1999 № 2. с. 164-175.
5. Drößiger, H.H. *Metaphorik und Metonymie im Deutschen*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2007.
6. Grzegorzczkova, R. *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
7. Gudavičius, A. *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2000.
8. Gudavičius, A. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
9. Gudavičius, A. *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.
10. Lakoff, G. *The Contemporary Theory of Metaphor*. 1992. In Ortony, Andrew (ed.) *Metaphor and Thought* (2nd edition), Cambridge University Press. [žiūrėta 2014-04-09] prieigainternete <http://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf>
11. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press, 2003.
12. Marcinkevičienė, R. *Kognityvinė metafora – kalbos universalumo ir unikalumo matas*. Tautos vaizdas kalboje, Šiauliai, 1994, p. 14-16.
13. Papaurėlytė-Klovienė, S. *LIŪDESIO konceptas lietuvių ir rusų kalbose*: Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas, 2004.
14. Papaurėlytė-Klovienė, S. *Lingvistinės kultūrologijos bruožai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

15. Papaurėlytė-Klovienė, S. *Kai kurie turgaus koncepto ypatumai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje*. Acta Humanitarica Universitatis Saulensis, Mokslo darbai. Šiauliai, 2010. T.10, p.259-266.
16. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистики. Воронеж. 2001.
17. Смирнова, Е.Е., КОНЦЕПТ «ПРАВДА» В РУССКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2010, № 5 (1), с. 355– 361.
18. Steen, G. *From Linguistic to Conceptual Metaphor in Five Steps*. In: R. W. Gibbs and G. J. Steen (eds) *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins. 1999. p.57-77.
19. Toleikienė, R. *Vilties samprata lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdžiuose: konceptualiųjų metaforų analizė*. Filologija, 2008. Nr. 13, p.139-147.
20. Земскова, Н.А. *Концепты "истина", "правда", "ложь" как факторы вербализации действительности: когнитивно-прагматический аспект :на материале русского и английского языков : на материале русского и английского языков*. 2006. Самара. [žiūrėta: 2014 03 24] internetinė prieiga: <http://www.dissercat.com/content/kontsepty-istina-pravda-lozh-kak-factory-verbalizatsii-deistvitelnosti-kognitivno-pragmaticich#ixzz32pQKmoMo>

ŠALTINIAI

1. Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga per internetą: <http://donelaitis.vdu.lt>.
2. British National Corpus. Prieiga per internetą: <http://corpus.byu.edu/bnc/>.
3. Gaivenis, K. Keinys, S. Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas: Šviesa, 1990.